

НАША

ВСЕУКРАЇНСЬКА
ПРАВОСЛАВНА
ГАЗЕТА

ВІСЬ

м.Київ

Газета заснована 1 вересня 1989 року

наш індекс 61671

Христос Воскрес!

Воістину Воскрес!

ПАСХАЛЬНЕ ПОСЛАННЯ

Предстоятеля Помісної

Української Православної Церкви

Митрополита Київського і всієї України

ЕПІФАНІЯ

Дорогі брати і сестри!
Христос Воскрес!

Ці короткі слова звичного зараз для нас християнського вітання насправді зосереджують у собі зміст нашої віри, тому не випадково вони були сповіщені не людиною, але ангелом, так само як не людиною було засвідчене народження у світі Сина Божого. Рано-вранці жінки-мироносиці прийшли до гробу, щоб за звичаєм оплакати Померлого та намастити Його тіло пахощами, але плач їхній змінився радістю, коли почули від ангела такі слова: «Ви шукаєте Ісуса розіп'ятого. Його нема тут – Він воскрес, як сказав» (Мф. 28: 5-6).

Чому вітання «Христос Воскрес!» і відповідь «Воістину Воскрес!» можна справедливо називати осердям нашої віри?

Тому що цими словами найперше сповідується, що Господь воістину воплотився від Духа Святого і Марії Діви і став людиною, в усьому подібною до нас, окрім гріха, тобто стверджується, що Боготілення було не символом чи метафорою і що Сам Син Божий не примарно чи у видінні з'явився серед людей, але воістину прийняв людську природу і став на віки також і Сином Людським. І як подібний до нас Він, за пророчим свідченням святого Ісаї, «узяв на Себе наші немочі і поніс наші хвороби; а ми думали, що Він був уражений, покараний і принижений Богом. Але Він укритий ранами був за гріхи наші і мучимий за беззаконня наші; покарання світу нашого було на Ньому, і ранами Його ми зцілилися» (Іс. 53: 4-5). Прийнявши людську природу,

уражену дією зла і підвладну смерті, Син Божий зціляє її, очищає, оновлює, освячує людину і знищує ворога – саму смерть (1 Кор. 15: 26).

Радісним вітанням ми також сповіщаємо свою віру в те, що Христос справді став родоначальником оновленого людства – новим Адамом: «Бо як смерть через людину, – говорить апостол Павло, – так через людину і воскресіння мертвих. Як в Адамі всі вмирають, так у Христі всі оживуть» (1 Кор. 15: 21-22). Через гріхопадіння прабатьків Адама і Єви дія зла, тління і смерть увійшли в людську природу. Через народження по плоті цю підвладність злу і смерті Адам передав також своїм нащадкам – усім людям. Якщо від першої людини залежало, чи слухати заповідь Божу і зберегти безсмертя, чи порушити Божу волю і стати підвладною злу і смерті, то всі нащадки Адамові приречені зазнати смерті. Однак Бог не полишив людину в такому стані, хоч і обрала вона цей стан сама, згрішивши та підкорившись злу, а з великої любови до Свого творіння послав у світ Єдинородного Сина, «щоб, – як свідчить Євангеліє, – усякий, хто вірує в Нього, не загинув, а мав життя вічне» (Ін. 3: 16).

Не від нас залежить дія смерті в людській природі, тому і помираємо, хоч і не бажаємо цього, але й не від нас залежить і воскресіння, бо його звершив Господь Ісус Христос для всього людства через Своє власне воскресіння. Як через підвладність людської природи злу і смерті помирають і грішники й праведники,

Закінчення на стор. 2

В ЦЬОМУ ЧИСЛІ:

Про Воскресіння Христове	3
Легендарний Василь Овсієнко: життя як покута	4–5
Я книжку неба читала...	8–9
Довга дорога до справжньої людини	10–12
Про Героїв нашого часу	13
Пересопницька Євангелія: від гетьмана Мазепи до президентів незалежної держави	14
20 років у Рубанівському	15

ПАСХАЛЬНЕ ПОСЛАННЯ

Предстоятеля Помісної Української Православної Церкви Митрополита Київського і всієї України ЕПІФАНІЯ

Закінчення.

Початок на стор. 1

і віруючі й невіруючі, так і воскреснуть, згідно зі Словом Божим, усі люди – і праведні, і грішні.

Не від нас залежить, що ми смертні, але від нас залежить, як ми використаємо час нашого життя: для добра чи для зла. Так само не від нас залежить, що ми всі в останній великий день земної історії – день Другого пришестя Спасителя і Страшного суду – воскреснемо, але від нас залежить, чи воскреснемо ми для блаженного вічного життя з Богом, яке приготував для тих, хто виконує Його волю, любить Бога і ближніх, чи воскреснемо для осудження на вічні муки, які чекають на противників Божих.

Наше вітання, яким ми звикли прославляти Воскресіння Христове, є також і закликом до кожного: якщо Христос воскрес, то й ми воскреснемо, а якщо ми воскреснемо, то маємо потурбуватися, щоб воскреснути для блаженної вічності, а не для осудження за вчинене нами зло.

Зі звісткою про Воскресіння Спасителя також пов'язані два заклики – у перших словах, що їх від Самого Господа Ісуса Христа почули жінки-мироносиці, – «Радійте!» (Мф. 28: 9) і «Не бійтеся!» (Мф. 28: 10).

Скорботи світу цього, страждання, засилля зла, невпевненість у майбутньому – все це пригнічує людину, спонукає до зневіри та розпачу, але воскресіння Христове повертає нам ра-

дість та відганяє страх. Сам Спаситель заохочує нас не боятися сили зла, а переможно протистояти йому: «У світі зазнаєте скорботи, – каже Він, – але мужайтесь: Я переміг світ» (Ін. 16: 33).

Ось так багато змісту є, здавалося б, у коротких і простих словах нашого взаємного вітання! Через них ми стверджуємо нашу віру в Бога, віру в істинне пришестя у світ Сина Божого, в Його перемогу над злом і смертю та в наше власне воскресіння з мертвих. Все це спонукає нас до виконання заповідей Божих, до примноження добра та боротьби з гріхом і в самих собі, і в навколишньому світі.

Дорогі брати і сестри!
Розділяючи з Вами величезну радість, я вітаю всіх

Вас зі світлим Воскресінням Христовим, зі спасительною Пасхою Господньою! Вітаю зі святом Главу Української держави Петра Порошенка, Верховну Раду України, Український уряд. З відчуттям особливої вдячності спрямовую наші спільні вітання українським воїнам, які зі зброєю в руках мужньо протистоять агресору та захищають мир. Ми щоденно молимося за Вас і впевнені, що завдяки вашому жертвеному служінню Україна наближається до перемоги і справедливого миру.

Від золотоверхого Києва тепло нашої любови та вітань, наші молитовні побажання ми надсилаємо тим, хто святкує Великдень в умовах окупації, за ґратами полону чи несправедливого ув'язнення. Ми просимо в Господа захисту, миру і свободи для кожного з Вас.

Зі світлим Христовим Воскресінням сердечно вітаю всіх православних християн України – як дітей помісної Української Православної Церкви, так і тих, хто дотепер

ще не має єдності з нею, хоча й сповідує разом з нами одну віру. Наші серця і братня любов відкриті до всіх Вас, хто бажає блага Церкві та Україні. І ми віримо, що як Господь благословив буття помісної Церкви українського народу, так благословить і звершить єднання навколо престолу Київського всіх православних України.

Вітаю з Великоднем усіх християн України й увесь наш народ. Нехай Господь надихне серця наші в любові разом будувати краще майбутнє Батьківщини, відкидати спокуси, протистояння і ворожнечу, а утверджувати правду, порозуміння і суспільний мир.

Вітаймо один одного, сповіщаймо ближнім і далеким перемогу Божу над гріхом, злом і смертю, бо воістину Христос Воскрес!

ЕПІФАНІЙ,
Митрополит Київський
і всієї України

Пасха Христова,
2019 р., м. Київ

ПАСХАЛЬНЕ ПОСЛАННЯ

Вселенського Патріярха

ВАРФОЛОМІЯ

† ВАРФОЛОМІЙ,
МИЛІСТЮ БОЖОЮ АРХИЄПІСКОП КОНСТАНТИНОПОЛЬСЬКИЙ, НОВОГО РИМУ І ВСЕЛЕНСЬКИЙ ПАТРІЯРХ
ВСІЙ ПОВНОТІ ЦЕРКВИ БЛАГОДАТЬ, МИР ТА МИЛІСТЬ
ВІД ХРИСТА, ЩО ВОСКРЕС У СЛАВІ

Возлюблені у Господі
боголюбиві браття та чада!

Пройшовши у пості і молитві поприще Святої і Великої Чотиридесятниці, досягнувши спасительних страждань Христа Бога, сьогодні ми стаємо причасниками радості Його світлоносного Воскресіння.

Досвід Воскресіння є серцевиною православної ідентичності. Ми святкуємо Воскресіння Господнє не тільки під час свята Пасхи і наступного пасхального періоду, але кожної неділі і на кожній Божественній Літургії, яка завжди є світлим торжеством. Християнське життя у всіх його вимірах – як в богослужінні, так і в нашому житті та свідченні у світі – несе в собі дух воскресіння і сповнене перемоги воскреслого Христа над смертю і очікування Його вічного Царства.

Людина не може самостійно впоратися зі страхом і неминучістю смерті, з якою вона стикається в усьому, а не тільки після завершення її життя. Відчуття, що життя – це лише «подорож до смерті», безнадійно неминучої, не призводить до

будь-якої гуманізації життя або підвищення відповідальності і турботи про теперішнє і майбутнє. Навпаки, людина замикається в собі і відмежовується від стихії життя, занурюючись у цинізм, нігілізм і відчай, під виглядом самореалізації у всездозволеності та в безбожному евідемонізмі: «давайте їсти і пити, бо завтра ми помremo». Ні наука, ні соціальна та політична активність, ні економічний прогрес і процвітання – не можуть забезпечити вихід з цього глухого кута. Будь-яке людське творіння позначене печаттю смерті, і не веде до спасіння, бо саме потребує спасіння. Прагнення вічності не можна задовольнити ні мирськими благами, ні продовженням життя, ні обітницею оманливого раю.

Православ'я пропонує сучасній раціоналістичній людині Істину спасительного благовістя про Воскресіння. Для нас, православних, Пасха – це не просто пам'ять про Воскресіння Господнє, але й досвід нашого власного відродження у Воскреслому Христі; це передчуття і

впевненість у есхатологічному виконанні Божественного Задуму. Вірний християнин знає, що повнота життя – це дар божественної благодаті. У Христі наше життя перетворюється, перетворюється на рух до обоження. Для апостола Павла християни відрізняються від «інших», тих, які «не мають надії» (див. 1 Сол. 4: 13) тим, що вони уповають на Христа, Який є «нашим життям і воскресінням», «Першим і Останнім і живим» (Одкр. 1: 17-18).

Спасительна присутність Христа в нашому житті і надія на небесне Царство нерозривно пов'язані з нашим християнським буттям, яке діє і реалізується як творча і перетворююча сила у світі. Невипадково вірні були покликані стати «співпрацівниками Бога» (див. 1 Кор. 3: 9) задовго до того як сучасна цивілізація стала сприймати і культивувати людину як «творця історії». Тому, стверджувати, що Православ'я інтровертне, неземне і байдуже до історії та цивілізації, – це зовсім не розуміти православну самосвідомість, а також соціальну та благодійну діяльність Церкви.

Священні брати і улюблені чада, Пасха – це не просто найбільше свято і торжество Православної Церкви. Воскресіння – це вся наша віра, все наше церковне життя, вся культура Православ'я. І з цього невичерпного джерела випливає і виростає весь есхатологічний рух нашого православного життя і свідчення. У Воскресінні і з Воскресіння ми, вірні, пізнаємо наше вічне призначення, розкриваємо для себе зміст і орієнтири нашої місії у

світі, пізнаємо сенс та істину нашої свободи. Той, хто зійшов до глибин землі, зруйнував ворота адові і державу смерті, підіймається з гробу як Визволитель людства і всього творіння. Людина покликана вільно прийняти цей дар свободи, об'єднуючись у «спільноті обоження», у Церкві, де свобода є фундаментом, шляхом і місцем призначення. Дарована Христом, ця свобода сприймається і являє себе як «вимовляти правду в любові» (див. Еф. 4: 15), в акті спілкування і солідарності. «Бо ви, браття, покликані до свободи; тільки не використовуйте свою свободу як можливість для плоті, але через любов служіть один одному» (Гал. 5: 13). У Церкві «ми переживаємо образ Воскресіння», передчуваючи «спільне воскресіння» у невечірній день Царства.

З цими думками ми віддаємо з чистим серцем славу Воскреслому Господу, що «дарував всім життя», Богові, що є «з нами» і «для нас», Який обіцяв бути з нами до кінця віку. І вигукуючи радісне пасхальне привітання «Христос воскрес!», ми молимося Творцю, Подателю всіх благ і Визволителю світу, щоб Він осяяв все наше життя світлом Свого всеспасительного Воскресіння і дарував всім повноту радості і всі спасительні дари, і нехай оспівується і благословиться Його всесвяте і наднебесне ім'я.

† ВАРФОЛОМІЙ
Константинопольський,
палкий до Христа Воскреслого
молитвеник за всіх вас.

Фанар,
Свята Пасха 2019 р.

Скрижалі духу

Митрополит Антоній СУРОЗЬКИЙ

ПРО ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТОВЕ

Говорити про Воскресіння мені здається завжди дуже важким. Тому що говорити про пристрасті, про трагедію життя Спасителя, говорити про Його вчення відносно легко, спираючись на вселюдський досвід: ми всі знаємо, що таке смерть, що таке хвороба, що таке біль, що таке страх, що таке жорстокість, що таке жертва, що таке любов, що таке ненависть, що таке зрада, що таке боягузтво, – все це ми знаємо. І тому коли ми говоримо про події з життя Христа і доходимо до якихось моментів, коли проявляються ті чи інші з перелічених властивостей, нам відносно легко це зрозуміти. Ми засуджуємо Юду, але разом з тим, якщо задуматися, ми можемо зрозуміти, що і в нас є частка зради; ми не зраджуємо Христа, тому що ми не стоїмо перед небезпекою, ми не зраджуємо Христа на словах, але ми зраджуємо Його тим, що, називаючи Його Господом і Богом, нехтуємо Його вченням, не наслідуюмо Його приклад і т. д.

Але говорити про Воскресіння важче, тому що ця подія, яка була доступною фізично тільки дуже малій кількості людей в ті дні, протягом яких воскреслий Христос являвся людям. Надалі – це досвід, який деякі люди продовжували отримувати, досвід воскреслого Христа. Але більшість людей про Воскресіння Христове знає тільки побічно. І ось мені хочеться сказати про деякі моменти цього пізнання Воскресіння Христового і про те, що воно означає для нас.

Після розп'яття Спасителя, Його смерті та поховання учні були абсолютно засмучені і розгублені. Вони були переможеною групою. Вони сховалися в будинку Йоана Марка. Вони боялися на вулицю вийти. І ось, в перший день після суботи, в той день, який для нас став неділею, Христос явився живий посеред них. Він постав перед ними живий, але дещо інший, ніж був: він увійшов крізь зачинені двері, – значить, не зусиллям фізичного тіла, яке їм було так знайоме. Він увійшов і постав серед них живий. Але разом з цим – це був не дух, не привид. І це Він хотів неодмінно їм дати пізнати; тому що, коли вони Його побачили, вони зраділи, так; але вони, ймовірно, подумали, що це – Його душа. І для того щоб

їх утвердити у вірі, що Він воскрес тілесно, Христос просив дати йому їхньої їжі і перед ними їв, показуючи цим, що Його тілесність – реальна, справжня.

І якщо ми собі поставимо питання про те, яка ця тілесність, ми можемо згадати одне міркування Григорія Ниського про Адама і Єву в раю і після їхнього гріхопадіння. Він говорить про те, що в раю тілесність Адама і Єви була ніби легка, прозора, не «нетілесна», але й не така ґрунтовна і густа, як наша. І він пояснює слова Старого Завіту про те, що Бог зшив Адамові і Єві шкіряні ризи (Бут. 3: 21), саме тим, що, відпавши від Бога, вони перестали бути до кінця прозорими, легкими, вони обважніли і ніби згустилися. І та тілесність, яку ми знаємо в собі, це та тілесність, яку ми успадкували від наших прабатьків після їхнього падіння. Однак первісна тілесність була інша – легка, ніби прозора. І ця тілесність була явлена учням Христа після Його Воскресіння. Він носив нашу плоть при всій її тяжкості, попри всі обмеження, які вона викликає, Він все на Себе взяв втіленням – крім гріха. Але після хресної смерті і Воскресіння Він явився перед ними як людина в повному розумінні слова: у всій красі, у всій славі людини, тобто з живою людською плоттю, так пронизаною Божеством, що вона вже була не схильна до тяжкості, ваговитості грішного світу.

І ось учні переконалися, по-перше, що Христос воістину воскрес, по-друге, що Він – не дух, а що Він воскрес і людською Своєю душею, і тілом Своїм людським. Одного не було серед них – Фоми, якого ми називаємо завжди образливим словом невірний, тобто Фоми, який не зумів повірити. І тут собі треба поставити питання про це. Фома прийшов, повернувся; і вони в триумфальній радості йому кажуть: Ми бачили Христа, Він воскрес!.. Фома, ймовірно (так мені видається), окинув їх поглядом, очікуючи, що, зустрівши воскреслого Христа, вони повинні були стати зовсім іншими людьми, і, дивлячись на них, він цього не побачив. Вони були тими самими людьми, яких він залишив, коли пішов з дому. І тому звістка про Воскресіння

до нього не дійшла. Водночас він не був людиною, яка сумнівається, він не був Фоמוю «невірним». Про Фома ми знаємо з Євангелії одне. Коли Христос пішов з Єрусалиму аби уникнути передчасної смерті, і до Нього дійшла звістка про смерть Лазаря, Він сказав Своїм учням: Повернімося!.. Учні Йому сказали: Як же Ти хочеш повернутися в Єрусалим, – Тебе там хотіли вбити!.. І один тільки учень подав голос і сказав: Підемо і помremo з Ним (Ін. 11: 16); це був Фома. Тому говорити про те, що він був учнем, який сумнівається, вагається, невпевненим, – гріх, неправда. Однак дивлячись на інших учнів, він не побачив в них жодної зміни, крім цієї торжествуючої радості, але ця радість не могла бути для нього доказом Воскресіння Христового.

І через тиждень Христос знову, при зачинених дверях, увійшов до кімнати, де були зібрані учні, і Фома тоді був з ними. Фома при першій зустрічі з іншими учнями сказав: Я не повірю в Його Воскресіння, якщо не зможу доторкнутися до Його ран. І Христос тепер простягнув йому Свої руки, відкрив йому Свій бік і каже: Доторкнись!.. Фома побачив на власні очі і пізнав Його Воскресіння: Христос живий, у плоті стоїть; і ці рани були, можливо, вагомим доказом Воскресіння, цієї реальності Христової плоті воскреслої, ніж було б бачення зціленого тіла. І він поклонився Христу (у нас немає підстав думати, що він навіть доторкнувся до цих ран) і сказав: Господь мій і Бог мій!.. Це перше.

Далі – інший учень або, вірніше, не учень, а гонитель пізнав воскреслого Христа; це Павло. Про Павла ми знаємо, що він був євреєм віруючим, учень Гамаліїла, що він був одним з найпалкіших прихильників своєї віри, що він усією гарячою, полум'яною своєю душею віддав себе служінню і поклонінню Богові, Яким він Його знав. Він отримав дозвіл від синедріону йти в Дамаск, щоб там гнати учнів Христа, яких він вважав брехунами, що поширюють звістку про те, що їхній Учитель помер, але воскрес, і що він – Бог.

І на дорозі в Дамаск йому було видіння. Ви знаєте цю розповідь (Діян. 9), я не буду на ній зупинятися. Він

раптом побачив перед собою живого Христа в Божественному сяйві, впав на коліна і від цього сяйва осліп. Пам'ятаєте, як Мойсей просив Господа дати йому глянути на Себе, і Господь йому відповів: людина не може Мене бачити і залишитися живою (Вих. 33: 20). І у втіленні Христовому Бог став доступний, у Нього був людський лик, людське ім'я. Його можна було бачити. Воскреслий Христос міг бути доступний так, як тайна Божа не може бути доступною для нас. Святий Григорій Ниський говорить про те, що Бог є морок – і пояснює: не тому, що в Ньому є якась темрява, а тому, що Його світло є таким, що воно нас засліплює, і ми нічого більше не бачимо.

Ось так осліп і Павло. У нього був, таким чином, безпосередній, прямий досвід про Воскресіння Христове. Він досвідно знав, що він зустрів воскреслого Христа. І потім він проповідував саме Воскресіння. Ви, напевно, пам'ятаєте місце в його посланні, де він говорить: Якщо Христос не воскрес, то ми – найнещасніші люди (1 Кор. 15: 14-19). І це зрозуміло, тому що якщо не воскрес Христос, а ми всю свою віру Йому віддаємо, якщо ми проповідуємо Христа розп'ятого – і не воскреслого, то ми і собі брешемо, і інших обманюємо, і живемо в повній ілюзії, поза реальністю. Тому дійсно ми були б найнещаснішими людьми, що живуть в якомусь дурмані. Ось ще один свідок.

Після Павла, протягом всієї церковної історії тисячі і тисячі людей зустрічали воскреслого Христа. З самого початку є розповіді в житіях дуже багатьох святих про те, як Христос їм являвся, як Він їх навчав, як Він їх спасав, як Він їх наставляв. Тому протягом всієї історії зі століття в століття є живі свідки про те, що вони знають дослідно, особисто, що Христос воскрес, люди, які можуть сказати: я Його зустрів віч-на-віч, я достеменно знаю, що Ісус з Назарета, Який був розп'ятий на Голгофській горі, Який помер, Який був похований, насправді, як і Євангелія говорить, як і Його ранні свідки проголошують, – воскрес і живий.

І ми можемо вірити цим свідкам; але на якій підставі? І чому нам люди

так важко вірять? Мені здається, що відповідь на це ми можемо знайти почасти в розповіді про Фома, почасти дивлячись на те, якими були святі. В оповіданні про Фома – я вам говорив про те, що Фома не міг повірити слову апостолів, тому що в них він бачив тільки радість, але не бачив зміни. Таким є і наш стан.

Ми віримо у Воскресіння Христове; деякі з нас навіть знають про воскреслого Христа; але чи можуть люди, дивлячись на нас, сказати: це люди, які опинилися в якийсь момент життя віч-на-віч з живим, воскреслим Христом і які так змінилися завдяки цій зустрічі, що ми бачимо, що вони – люди іншого роду, що вони – не такі, як всі інші; що, вживаючи слово англійського письменника Льюїса, якщо розглядати всіх людей як статуї, то ці люди – статуї оживіли. Різниця між віруючим і невіруючим, говорить Льюїс, саме така: людина невіруюча подібна до статуї, людина віруюча – це статуя, яка стала живою.

І ось перед нами стоїть питання: які ми? Розповідаємо ми тільки з чужих слів про Воскресіння Христа? Радіємо ми дійсно повним серцем про те, що ми в цьому переконані тільки тому, що інші люди це знають, і ми їм можемо вірити, – або ж з нами ця звістка щось зробила, і, знаючи дослідно, що Христос воскрес, ми вже не можемо бути тими людьми, якими були раніше?

Ми це можемо знати дослідно, різним чином.

Ми можемо це знати в молитві, дотиком до краю ризи Христової; ми можемо Його пізнати в якісь моменти, коли раптом ми відчуваємо, що невидимо, але реально Він перед нами живий стоїть; хоча я Його не бачу, не чую, не відчуваю своїми почуттями – але Він тут. Ми можемо це сприйняти також, якимось незбагненим чином, в причасті Святих Таїн; ми можемо бачити в інших або самі переживати, як причастя Святих Таїн, сповідь, миропомазання, помазання святим елеєм, різні церковні дії можуть змінювати людину зсередини; і якщо тільки вона задумається над собою, вона не може не повірити в те, що це відбувається Божественною силою, яка дається через Христа розп'ятого і воскреслого.

Скорочено

Обличчя часу

Наталка ПОЗНЯК–ХОМЕНКО

Легендарний Василь Овсієнко:

ЖИТТЯ ЯК ПОКУТА

Відомий правозахисник і публіцист відзначив своє 70-річчя.

Радянська влада нарекла його «особливо небезпечним рецидивістом», оскільки навіть 13,5 років ув'язнення не змусили його зректися своїх переконань.

Хоча найбільшим гріхом його були фотокопії праці Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація» та інші зразки самвидаву, які студент Київського університету, а пізніше – вчитель Василь Овсієнко носив у своєму портфелі та давав читати іншим.

А тоді – спілкування з однодумцями, участь у правозахисному русі (навіть за ґратами), членство в Українській Гельсинській групі. А головне – органічне несприйняття фальшу, підступності та брехні, які породжувала радянська система.

А це «імперію зла» лякало найбільше. До 70-річчя Василя Овсієнка в Музеї шістдесятництва відкрилася виставка «Людина, яка всім потрібна». А в Будинку актора відбувся ювілейний вечір «Життя як покута».

Він пройшов «Крим і Рим» радянської «виправної системи». Зокрема – і «табір смерті» в Кучино, де загинули Василь Стус, Олександр Тихий, Юрій Литвин, звідки відправили померати Валерія Марченка, де так само «каралися, мучилися, але не калялися» Левко Лук'яненко, Іван Сокульський, Олесь Бердник, Микола Горбаль, Михайло Горинь, Віталій Калиниченко, Іван Кандиба та інші дисиденти. Хоча сам Василь Овсієнко не сприймає свою долю як винятковий героїзм. «Я іронічно ставлюся до тих, хто каже, що я в неволі «боровся». Я не боровся. Я стояв, як паля, в брудному потоці, дбаючи, щоб не похилитися. Звичайно, це також треба оцінювати, але не як героїзм, а як нормальну людську поведінку за тих умов, що величезна більшість людей тоді поводитися ненормально. Люди покірно, як плохі вівці, брели туди, куди їх гнали. А я стояв на своєму», – написав він у своїй автобіографічній книзі «Життя як покута».

Хоча в нього були всі шанси стати «нормальною радянською людиною», «вірним ленинцем». Тим більше що його рідне село Ставки Радомишльського району на Житомирщині на той час було вже перейменоване на Леніне. (До слова – Василь Овсієнко виявився одним із перших «декомунізаторів» і в 2006 році добився-таки повернення рідному селу історичної назви).

Але то вже було потім. А на початках біографія Василя Овсієнка була схожа на біографію тисяч однолітків, народжених у комуністичному рабстві, коли будь-який спротив загрожував репресіями. Він був найменшим із дев'яти дітей Василя Трохимовича та Фросини Федорівни Овсієнків,

тож змалечку поєднував навчання з сільською роботою. Хоча до книжки мав особливий хист.

А ще – любив дослухатися, що говорять старші, відкриваючи для себе історію села, про яку не писали в книгах. Зокрема – і про Голодомор, який у Ставках забрав 346 життів – це третина села. «Ще в дитинстві я часом затаєно слухав, як старші говорили про колективізацію, як із села виселяли «куркулів», про Голод 1933-го, про війну. Під хатами валялися черепашки річкових молюсків: це ними люди рятувалися від голоду. Ще нас учили, що можна їсти лободу, щавльовики, лопуцьки, козловики, заячий щавель і заячий часник, цвіт акації», – згадував він. А ще малим його навчили на запитання «Хто твій тато?» ставати на стілець і тицяти пальцем у портрет Сталіна.

Переломним у долі Василя Овсієнка став вступ до Київського університету, куди він потрапив з другого разу, відпрацювавши до того півроку в колгоспі, а півроку – кореспондентом районної газети в Народичах. А там – новий світ. І – гостре відчуття своєї «інакшости», коли на кожному кроці можна було почути «Ты из Западной? Из Закарпатья? Колхозник! Да говори ты на человеческом языке!»

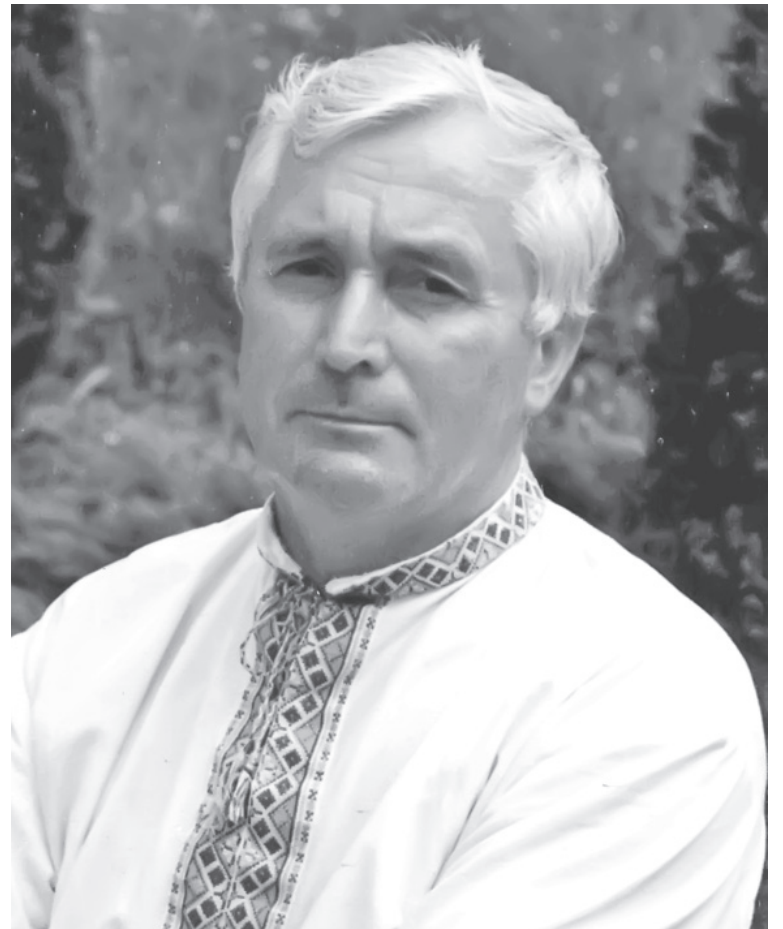
Першим самвидавом, який потрапив до рук Василя Овсієнка, став щоденник Василя Симоненка. Пізніше він сам з фотоплівки зробив копії праці Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація». На другому курсі університету Овсієнко зблизився з аспірантом філософії Василем Лісовим, від якого пізніше регулярно отримував самвидав, який давав читати надійним людям. Коли в 1972 році стався «великий покіс

української інтелігенції», разом із Лісовим та Євгеном Пронюком Овсієнко взявся за випуск 6 числа «Українського вісника», щоб відвести підозру від В'ячеслава Чорновола. Сам написав статтю «Добош і опришки, або Кінець шістдесятників».

Він відчував, що за ним стежать, однак ішов до кінця. Його затримали в березні 1973 року в селі Ташань Переяслав-Хмельницького району на Київщині, де він працював учителем української мови та літератури. Слідчі були здивовані: скільком людям він давав читати заборонену літературу і ніхто його не виказав. На нього навіть приходив подивитися гебістський резидент у Київському університеті із запитанням «чому я вас не знав?». «А я вас знав», – відповів Василь. А на запитання, як йому вдалося стільки років лишатися непоміченим, він чесно відповів: «Я намагався мати справу лише з порядними людьми».

По справі Василь Овсієнко проходив разом із Пронюком та Лісовим. За звинуваченням у проведенні антирадянської агітації і пропаганди (ст. 62 ч. 1 КК УРСР) був засуджений Київським обласним судом до чотирьох років позбавлення волі в таборах суворого режиму. Покарання відбував у мордовських таборах, де познайомився з багатьма учасниками руху опору, зокрема з бійцями УПА. «Мене радянська влада направила на «перевиховання». І я дякую їй за це. Бо я потрапив у середовище таких, як я сам. І коли на початках я лише інтуїтивно шукав шляхи, як боротися, то по завершенні першого терміну я вже чітко знав, що я з цього шляху не зйду», – зізнається Овсієнко.

Після звільнення у березні 1977 року Василь Овсієнко

повернувся в рідне село. Жив під адміністративним наглядом, працював у колгоспі художником-оформлювачем, оскільки в школу його більше не пустили. Попри погрози підтримував активне листування з політв'язнями та їхніми родинами. Детально описав ситуацію в мордовських таборах, і цей матеріал було опубліковано в «Хроніке текущих событий», про що одразу ж стало відомо в КГБ. Хмари над головою Василя Овсієнка знову почали згущатися.

Але він на те не зважав, бо не бачив за собою жодної вини. Як і жодної можливості поводитися якось інакше – все його нутро протестувало проти свавілля і підступності системи. Тому він шукав будь-якої нагоди, щоб висловити свою позицію – принципово відмовився брати участь у виборах, приймав у себе в селі відомих дисидентів, а під кінець іще й подав прохання про дозвіл виїхати за межі Радянського Союзу, мовляв, тут він не бачить перспективи для своєї реалізації.

Особливим зухвальством було відкрите спілкування з однією із засновниць Української Гельсинської групи Оксаною Мешко, яку він називав «козацькою матір'ю». Саме візит Оксани Мешко та Ольги Бабиц-Орлової в листопаді 1978 року став причиною другого арешту Василя

Овсієнка. А точніше – скарга Овсієнка на брутальне затримання та обшук його гостей без жодної на те підстави. Натомість кримінальну справу було порушено проти нього самого – Овсієнка звинуватили у тому, що він чинив міліціонерам насильницький спротив і навіть відірвав два гудзики. Вирок – три роки ув'язнення. Його текст «замість останнього слова» поширився самвидавом. На той час слідчі іще не знали, що Василь Овсієнко уже дав згоду на використання його імені в документах УГГ, бо вирок міг бути ще безжалюїший. Але він інакше не міг. «Честь – це останній бастион, якого здавати не можна», переконаний дисидент.

В ув'язненні Василь Овсієнко продовжував відстоювати права політв'язнів. Відмовився свідчити у справах Левка Лук'яненка, Миколи Матусевича, Гелія Снегірьова, Василя Стуса, Дмитра Мазура та інших. У 1981 році за відмову співпрацювати з КГБ і за участь в УГГ був засуджений втретє, отримавши 10 років таборів особливого режиму та 5 років заслання. У таборі особливого режиму ВС-389/36 у селі Кучино півтора місяця був в одній камері з Василем Стусом, на власні очі бачив його блакитний зошит «Птах душі» з віршами, доля якого й досі

лишається невідомою. Василь Овсієнко виніс з ув'язнення деякі поезії Стуса, які знав напам'ять.

Василь Овсієнко був одним з наймолодших із тієї когорті непокірних, яким Стус присвятив свої рядки:

*...де горстка нас.
Малесенька щопта
лише для молитов і
сподівання.
Усім нам смерть
судилася зарання,
бо калинова кров –
така ж крута,
вона така ж терпка,
як в наших жилах.*

І одним з останніх, хто вийшов на волю, коли система захиталася. Указ Президії Верховної Ради СРСР про «помилування» Овсієнка було підписано 12 серпня 1988 року. 21 серпня, менш як за добу, його було направлено з Уралу на рідну Житомирщину. А 23 серпня

він уже був у Києві й виступав на засіданні Українського культурологічного клубу, організованого Сергієм Набокою та іншими дисидентами молодшого покоління.

Після повернення Овсієнко з головою поринув у боротьбу, долучившись до роботи Української Гельсинської спілки, Товариства української мови. Він став головою Житомирської філії УГС, був секретарем Української республіканської партії, заступником голови Республіканської християнської партії, співголовою Українського комітету «Гельсинки-90», першим головою наукового товариства імені Сергія Подолинського.

Паралельно з цим Василь Овсієнко розгорнув активну просвітницьку діяльність, організувавши експедиції на Соловецькі острови та в урочище Сандармох, підтримував тісні зв'язки з

музеєм історії політичних репресій «Перм-36», доки він діяв. Отримав звітти в подарунок смугасту робу рецидивіста, у якій пізніше часто виступав на зібраннях та мітингах. Був одним з організаторів перепоховання Василя Стуса, Юрія Литвина і Олексі Тихого. Під час відвідин табору, обходячи камери уже покинутої зони, потрапив на зв'язку ключів від камер. На одному з ключів була цифра «три» – цілком можливо, що цей ключ був від того самого третього карцеру, в якому в ніч із 3 на 4 вересня 1985 року помер Василь Стус. Ці ключі й досі зберігаються у Василя Овсієнка і на зустрічах зі школярами та на мітингах він показує їх, як доказ існування тієї системи.

Як координатор програми Харківської правозахисної групи, долучився до створення Міжнародного біографічного словника дисидент-

ського руху, записавши близько 200 інтерв'ю та спогадів. Написав книгу нарисів про відомих дисидентів «Світло людей», був одним з упорядників чотиритомника «Українська громадська група сприяння виконанню Гельсинських угод: Документи і матеріали», записав понад півтори сотні інтерв'ю з колишніми політв'язнями. У 2019 році у видавництві «Кліо» вийшла книга спогадів про самого Василя Овсієнка «Життя як покута». «Влада любить мертвих, які мовчать. Я стараюся не давати їм мовчати. Це моя цеглина у фундамент України», – казав Овсієнко.

Усі ці моменти згадувалися під час ювілейного вечора, який у день народження Василя Овсієнка зібрав у затишній залі Будинку актора сотні його шанувальників і соратників. Були вітання від адміністрації Президента та Кабінету Міністрів, від зем-

ляків із Житомирщини. Звучали спогади людей, серед яких Мирослав Маринович, Євген Захаров, Олесь Шевченко, Микола Жулинський, Віра Соловйова, Вахтанг Кіпіані, Станіслав Чернілевський, Володимир В'ятрович.

І все було щиро і гарно. Але з думки не йшли слова Василя Овсієнка зі згадуваної вже книги «Життя як покута»: «Честь народу складається з гідності кожного з нас. Якщо величезна більшість населення у своїй національній і людській гідності опустилася нижче нуля, то хтось має важити життям, закладати свою голову. Або ж усі разом підемо на дно». Останні п'ять років підтвердили актуальність цих слів. Але так хочеться вивратися з цього зачарованого кола, щоб жертва минулих поколінь не була марною. Зможемо?

До 70-річчя Василя Овсієнка видавництво «Кліо» презентувало книгу «ЖИТТЯ ЯК ПОКУТА», до якої увійшли розповіді ювіляра про свою родину, дитинство, власне становлення і життєві «університети». Пропонуємо читачам фрагменти з цієї книги.

«Я вдячний Богові, що звів мене з найкращими людьми мого часу»

Василь ОВСІЄНКО

[...] Розпад СРСР і проголошення незалежності України – найбільша подія в моєму житті. Попри непоправні втрати особистого характеру, я, треба думати, таки щаслива людина. Бо десятки поколінь перед нами знемагали в неволі, найактивніші люди клали голови за незалежність, але тільки наше покоління за всі віки неслави Господь благословив на вільне життя. Отже, ми для чогось Йому потрібні. Тож маємо виконати його волю і наповнити Україну українським змістом. Не прогавмо цієї нагоди. Бо Господь і гнівається на ледачих, і позбавляє їх Своєї ласки, каже Микола Руденко.

Оскільки я самотній, особистих справ у мене небагато, то практично увесь свій час витрачаю на громадські справи. На оце наповнення України українським змістом. Хай лепта моя невелика, але є справи, які без моєї участі, можливо, не були б зроблені або набули б якогось іншого характеру чи відтінку. Скажімо, висвітлення правди про російські концтабори 70-80-х років у Мордовії та на Уралі, про багатьох політв'язнів, насамперед про Василя Стуса, Юрія Литвина, Олексі Тихого, Валерія Марченка, Оксану Мешко. Про Соловки, Сандармох, Біломорканал. На цім поприщі я маю намір працювати й далі.

Від безпосередньої правозахисної роботи я відійшов, бо бачу, що тепер інші умови, тепер потрібно юридичної кваліфікації, якої не маю. Одному клієнтові я сказав: «Якби ви прийшли

до мене років 20-30 тому, то я допоміг би вам сісти в тюрму разом зі мною».

Я не був рожевоощоким оптимістом навіть під час проголошення незалежності. Я бачив, що ми – тяжко винищений, витоптаний російськими окупантами народ. Десятиліттями чужинці чинили над нами сатанинську селекцію: винищували найкращих, натомість навезли в Україну людей із чужою нам психологією, і їх з України не виженеш, з ними треба жити. Не кинеться натомість в Україну еміграція – західна і східна, тим паче, що сучасні хазяї України того не хочуть, навпаки, вимушують активних людей полишати Україну. Тому нам самим належить довго й тяжко працювати як на національне відродження, так і на перебудову уламка совєтської, поспіль мілітаризованої економіки, на економіку національну.

Однак з незалежністю з'явилася надія, що український елемент візьме в Україні гору. Що українці насамперед стануть власниками землі і свого хліба – найбільшого нашого національного багатства. А історичний досвід переконує, що як тільки українці діставали можливість творити власну державу – вона завжди була демократичною (княжа доба, Козацька держава, УНР, програмові документи УГВР), де й інші національності не зазнавали дискримінації. Але, скориставшись нашою ослабленістю, владу в державі узурпували недоукраїнці (є люди – і недолюди, є українці – і є

недоукраїнці), зачаровані на Кремль, а то й зовсім чужинці. Україна для них не батьківщина, а територія і населення – для грабежу. Це тому, що ми обезголовлені, що ми досі нація без родової національної еліти, без загальнонаціональних лідерів. За колоніальних умов такі загальнонаціональні лідери й не могли вирости: здібних українців окупанти спрямовували в імперське русло, а хто противився – нищили. І досі нищать. А на роль еліти претендують малограмотні хама кримінального походження. [...]

Так, я невдоволений владою. Але ще більше я невдоволений... народом. Його треба... замінити, тобто змінити його свідомість малороса на свідомість українця. Щоб він став сам собі паном, а до влади, яка має не панувати, а лише регулювати стосунки між людьми, ставив порядного свідомого українця, а не багатого за йду. Це треба чітко усвідомлювати: найефективнішою для всіх людей, які живуть на українській землі, буде держава, яка матиме природний для українців правовий характер. У тому числі й для неукраїнців: хай поглядають, що діється в Росії. Росія повертається у своє природне монархічне річище. Росія і демократія – речі несумісні. В особі Росії нормальну сусідку будемо мати ой не скоро. Тому я прихильник побутового націоналізму: допоки що все російське для нас потенційно небезпечне. Коли ж Україна твердо стане на ноги, тоді будемо ставитися до всього російського спокійно. Як до китайського чи французького.

А що я робив останні роки – дивіться мою «Стислу бібліографію». Найважливіше – що ми в Харківській правозахисній групі видали чотиритомник документів і матеріалів Української Гельсинської групи, книжечку автобіографічних розповідей учасників Росохацької групи «Юнаки з огненної печі», здав я до друку книжки «Три повстання Січків» та «Спілка Української молоді Галичини». Таких книжок колишніх політв'язнів треба

підготувати багато, бо маю з півтори сотні їхніх розповідей. Нехай наша правда стане правдою історії.

Поки я козакував на новітній Січі Запорозькій, мої ровесники поставали докторами наук, членами Спілки письменників, лавреатами премій. Порозбирали найкращих дівчат і понаживали славних діток і внучат. Не за титули, а за оце останнє я їм заздрю: вони забезпечили вічність свого роду. Людське щастя ж полягає саме в цьому. А моє життя пішло на забезпечення – от не люблю високих слів – вічності народу, яка, втім, досі під сумнівом. Бо вийдеш на вулицю – а там не український народ, а «русскаяязычноє населеніє» (чи «матоязычноє»). Це прикро казати, але воно чуже мені. Це результат масового відхилення від норми. Я хочу, щоб українці повернулися до нормального стану, до української культури в найширшому розумінні цього терміна. Якби не ця проблема, я робив би інші справи. Я зовсім не хотів «боротися», але в мене просто не було вибору: в СРСР жити українцем уже не було як. І зараз тяжко жити українцем. Треба постійно виборювати це право, і не лише для себе, а й для «своїх по роду». Стус казав: «Це вже доля, а долі не обирають. Отож її приймають – яка вона вже не є. А коли не приймають, тоді вона силоміць обирає нас». Я хоч поки що цілу голову ношу на плечах у цій борні, яка ще триває, і навіть маю можливість утверджувати свою правду в суспільстві. А найкращі з нас полягли...

З реабілітацією 1991 року я позбувся єдиного свого почесного титулу – «особливо небезпечний рецидивіст». Але 12 січня 2000 року мені присуджено премію імені Василя Стуса. Вона якоюсь мірою компенсує мої втрати.

Я вдячний Богові, що звів мене з найкращими людьми мого часу. Я люблю їх, а вони, сподіваюся, люблять мене. Декотрі вже з того світу. Я не почуваю в собі ненависти ні до кого з людей. Лише жаль і любов.

Надія КМЕТЮК

Молитва

Бог є Любов

(1 Ін. 4: 8)

О Любове, вічна і святая!
Перед образом Твоїм стою.
У молитві руки простягаю
В золотисту ауру Твою.

Освяти, Любове, наші душі!
Хай горить в них іскри Божий дар.
Відроди Едем посеред суші
І поклич до себе на віттар.

І тоді в душі розквітнуть знов
Лілії, троянди, орхідеї...
Хай святиться на землі Любов!
Станьте на коліна перед Нею.

Іванна САВИЦЬКА

Христос Воскрес!

Христос воскрес! Співає вся природа,
Величний гімн полинув до небес.
Хоч Він помер – з любові до народу,
Із гробу встав, у величі воскрес.

Христос воскрес! Яка велична днина!
Яка любов, і ласка, і краса!
Віддав Господь улюбленого Сина,
Щоб людям всім відкрити небеса.

Христос воскрес! Радійте нині, діти!
Сповнилося найбільше із чудес.
Пропала тьма, і сонце правди світить!
Христос воскрес! Воістину воскрес!

Леся ХРАПЛИВА

Писанка

Оксані В.

Біле сонце Творець, на хвалу Воскресінню,
Обточив у завершені, мудрі площини.
Неспокоєві, втомі жіночій дозволив
На поверхні життя таємницю гадати.

Перший легіт зриває зі стріхи солому,
Майоріють вгорі сніжні груди лелечі.
Ніч безсонна – покірно опущені вії:
З глибини писальце вичаровує думку.

Поміж трави життя безконечником в'ється,
Із дерев перекликають долю зозулі.
Джерела всецілющого олень шукає.
Непорочна сльозами зеленими плаче.

Але півні недосвітку їй вже співають,
Що з хреста розцвіте ще невидана рожа.
У долоні поклав на Великдень бездомним
Усещедрий Творець – нашу писанку віщу.

Роман ЮЗВА

Вознесіння

Від Господа радість і наше спасіння,
від Нього усе, чим живем і що маєм.
Великдень минув і прийшло Вознесіння,
про це ми із Книги Священної знаєм.
Ця книга – то Біблія, дана від Бога,
щоб знали всі люди, як праведно жити,
чинити добро і цуратися злого,
і свято Його берегти Заповіти.
Христос до Отця Свого в небо вознісся,
щоб бути довіку Владикою світу.
До нас Він приходить із Доброю Вістю
як промінь яскравий небесного світла.
Він всіх приголубив своєю любов'ю,
навчає, як ближнього щиро любити.
Він вмер, щоб своєю невинною Кров'ю
людей назавжди від гріхів відкупити.
О Боже Великий, вседобрий наш Христе,
до Тебе любов я у серці нестиму.
Ім'я Твоє славне, величне і чисте
навік збережу, як найбільшу святиню.

Павло ТИЧИНА

Сад зелений

Сад зелений – що є краще,
як кругом цвіте, росте?
У країні нашій славній
все кругом цвіте, росте!

Батьківщина – що миліше,
як земля ота свята?
Яблуні по всім просторі,
тече річка золота...

Ранок

Встали мати, встали й татко:
Де ластовенятко?
А я тут, в саду, на лавці,
Де квітки-ласкавці...

А я у гай ходила

А я у гай ходила
по квітку ось яку!
А там дерева – люлі.
І все отак зозулі:
ку -
ку!

Я зайчика зустріла,
дрімав він на горбку.
Була б його спіймала –
зозуля ізлякала:
ку -
ку!

Гаї шумлять

Гаї шумлять –
Я слухаю.
Хмарки біжать –
Милуюся.
Милуюся-дивуюся,
Чого душі моїй
так весело.

Щось мріє гай –
Над річкою.
Ген неба край –
Як золото.
Мов золото – поколото,
Горить-тремтить ріка,
як музика.

Хор лісових дзвіночків

Ми дзвіночки,
Лісові дзвіночки,
Славим день.
Ми співаєм,
Дзвоном зустрічаєм:
День!
День.

Любим сонце,
Небосхил і сонце,
Світлу тінь,
Сни розкішні,
Все гаї затишні:
Тінь!
Тінь.

Линьте, хмари,
Ой, прилиньте, хмари,
Ясний день
Окропіте,
Нас нашелестіте:
День!
День.
Хай по полю,
Золотому полю
Ляже тінь.
Хай схитнеться –
Жито усміхнеться:
Тінь!
Тінь.

З книжечки для дітей
«Хор лісових дзвіночків»,
Київ, 1958 рік

Поезії Галини Кирпи завжди приносять неначе аромати райського Божого саду, які вона чутливо ловить глибоким зором душі і серця на видимих і невидимих стежках світопростору в розбурханій сучасності, плекаючи живлюще духовне начало слова, яке осіняє правдиву красу і незнищенну радість життя.

Галина КИРПА

Я КНИЖКУ НЕБА ЧИТАЛА...

3 нових віршів

НА СХОДАХ НЕБА

Я книжку неба читала
пізно увечері –
при теплій лампадці серця,
що кидала світло до стелі,
перетворювала її у високе небо,
на східцях якого сиділо
мале дівча
й малювало слово **любов**.
А слово пручалося,
фальші сахалося,
гіркотою бралось,
у молитву клалося.

Я книжку неба читала,
все ступала вгору і вгору
до того малого дівчати,
що на східцях сиділо,
малювало слово **любов**.
І здавалось мені,
що я теж дотягнуся до Неба,
і так, щоб ніхто не бачив,
ангелам – Божим дітям –
віцілую сльозу.

Я ноги збила...
Я душу збила...
Та щось світило...
Та щось манило –
дівча на сходах
і білі крила.

МОЯ КРИХКА ДУША

Моя крихка душа
давно уже
розбилася б, мій Боже,
на скалочки дрібнюні,
і ті давно вже
розлетілися б за вітром.
Але ти вчасно
підставляв долоні, Боже,
і вітра завертав напівдорозі.
Я все дивуюсь,
як Ти відчуваєш,
що ця душа крихка
й без Тебе їй
не вижити?

МОЛИТВА НА ЩОДЕНЬ

Дай Боже
здоров'я рідним і друзям,
яких я люблю
і які люблять мене.
Дай на щодень,
на щоніч
і навіки.
Але не забудь
і про тих, що відвертаються,
осуджують, обмовляють
і живуть собі так,
наче мене вже нема на світі.
Прошу Тебе –
не забудь про них
у щоденних своїх турботах,
мій Боже єдиний,
навіть тоді,
коли мене й справді
не буде на світі.

МІЙ РІДНИЙ САД

У моєму саду
кожна яблуня
мені мов рідна:
і коли вона цвіте,
і коли на ній
зав'язуються яблука.
А доспівають вони
довго-довго,
день і ніч,
тиждень за тижнем,
місяць за місяцем.
Зривати спілі яблука –
то цілий ритуал,
немовби аж святковий.
Як радісно заходити
в свій сад,
де яблука зростають,
наче діти!
Але сьогодні...
Що це з ним таке?
Чого це світять яблуні
гілками
і голим листям змахують
сльозу?
Їх і без мене вже
хтось обірвав.
О Господи!
Либонь, не досить
замикати хату й душу,
ще треба замикати
й рідний сад.

ДОЩ НА ІМ'Я ВІВАЛЬДІ

Сьогодні дощ ходив по місту,
 як Вівальді,
 здавалось, пори року вибирав,
 і вибрати ніяк не міг, бо літо...
 А він найдужче в світі любив літо,
 пострибував легенько по калюжах
 і радісно сміявся:
 – Та хай би ще хоч трохи
 літувало літо!

Його ж ніколи не буває вдосталь.
 Тоді струснув зухвало головою
 й полопотів босоніж по траві.
 Чи дощ то був,
 чи, може, сам Вівальді?

НЕМАЄ ТУТ...

Немає Валентина й Валентини,
 нема Світлани,
 Ліди
 і Юрка...
 Євгена і Марії теж немає –
 немає з н а м и.
 Не стало Ґуннель,
 Торґні,
 Геннінґа і Ульфа –
 без жодного
 прощального листа.
 А там і Міколас забув гукнути
 «ікі расіmatymo!», як завше,
 та і Петро лише
 змахнув рукою
 й подався у незвідану дорогу...
 Світ спорожнів
 навіки й непоправно.
 Відчутно страх як,
 що їх о т у т немає.
 І водночас так дивно,
 що н е м а є,
 що їхні усмішки вже т а м –
 за небокраєм...
 Хоч небокрай
 не так уже й далеко –
 якщо йти поглядом,
 дістанешся за мить.
 Вони не помирають –
 я це знаю –
 а першими заходять у засвіття,
 протоптуючи стежку нам.
 Щоб т а м зустрітися –
 і вже не розлучатись.

* * *

Усі мовчать –
 як змовилися.
 Озався тільки
 соловейко
 за вікном.
 Тоді – іще один...
 іще... іще...
 Й здалося,
 що озався цілий світ.

ДРУЖБА

– Мене звати Мальва, –
 сказала квітка.
 – А мене – Галя, –
 сказала я.
 Отак ми й познайомилися.
 Відтоді дружимо.

* * *

Ну от, вишенько,
 ти мені все віддала,
 а далі я й не дістану.
 Залиш ті ягоди собі –
 буде чим пригощати
 пташок небесних.

* * *

Тепер нікого вдома не застанеш –
 усі никають
 велелюдними базарами фейсбуків
 і марнославні правлять баляндрами.
 Хоч краще б нам ходити
 поміж буків,
 тополь і яблунь, вишень і беріз.
 Разом із ними листям укриватись,
 а восени тихенько опадати
 і присипляти трави у садах.
 Тремтіти на морозі голим віттям
 посеред всюдисущих завірюх,
 триматись душами
 за синю пристань неба,
 змітаючи долонею розпуку,
 яка сама ніколи не відступить.
 І лиш напровесні вбиратися в зелене,
 легенький шовк накинувши на плечі,
 й босоніж бігти – навпрошки у літо.

* * *

Устигнути до затяжних дощів
 надихатись теплом і надивитись:
 на бляклий берег, знічені кущі
 й усохлу квітку, що так хоче пити.

На яхту, що сюди не доплива,
 на дві далекі, як міраж, хмарини,
 на тінь, що слідом ходить, мов жива,
 і на гніздо в очеретах качине.

На стежку забуття і вороття,
 на осокір, що небо підпирає,
 на спомин, де біжить мале дитя,
 на все, що є, і все, чого немає.

* * *

Іти... іти... й зненацька заблукати
 у пралісі хтозна-колишніх снів,
 просити Бога: «Вбережи од втрати
 і від засилля легковажних слів».
 Розтане темінь – легко, як сніжинка,
 струсне росину полиновий цвіт.
 Зітхне душа, немов старенька жінка:
 – Ну от, благословилося на світ.

* * *

Побачитись на хвилюку,
 обійнятись,
 щокою притулитись до щоки.
 Великий Боже, як Тобі сказати,
 що ця любов – навіки й на віки.
 Вона все чує, тільки
 не говорить,
 бо мовчазна, як восени полин.
 Великий Боже,
 в її серці – горе,
 й воно невтішно скімлить і болить.
 Побачитись на хвилюку
 й розтягнути
 цю хвилюку в нескінченно-довгий час.
 Великий Боже, поможи відчутти,
 що Ти на віки вічні любиш нас.

Шляхи свободи

Раїса ЛИША

«ДОВГА ДОРОГА ДО СПРАВЖНЬОЇ ЛЮДИНИ»

У видавництві «Дух і Літера» нині побачило світ листування – два томи у трьох книгах – незабутнього Євгена Сверстюка з дружиною Валерією Андрієвською в роки його ув'язнення та заслання (1973–1983).

Пропонуємо читачам статтю Раїси Лиші про цей багатий змістом твір нашого часу, який вочевидь нікого не залишить байдужим.

Євген Сверстюк і Валерія Андрієвська, 1989 рік

Найперше враження від «Листування» Євгена Сверстюка і Валерії Андрієвської – простір і тиша, наче після великої подорожі. Світ пливе, і десь там, в даліні, росте незбагненне чекання невідомого...

Безперечно, листування двох потужних і неповторно талановитих особистостей: визначного письменника, літературознавця, дисидента, одного з лідерів руху шістдесятництва Євгена Сверстюка з дружиною Валерією Андрієвською, науковцем, кандидатом психологічних наук, в роки його ув'язнення в сибірському лагері суворого режиму № 36 в с. Кучино (1973–1978) та перебування на засланні в с. Багдарин в Бурятії (1979–1983), – постає в обширній мемуаристиці та епістолярній українській літературі другої половини ХХ ст., – представлений зокрема такими відомими й промовними іменами як Василь Стус, Іван Дзюба, Валерій Шевчук, Валерій Марченко, Михайло Горинь, Ярослав Лесів, Іван Сокульський, Микола Руденко, В'ячеслав Чорновіл, Микола Горбаль, Іван і Надія Світличні, Василь Овсієнко, Ігор Калинець, Мирослав Маринович, Михайлина Коцюбинська, Василь

Лісовий... – феноменом особливим, вагомим і вражаючим.

В умовах екстремальних, часто на межі можливого, в мертвотній порожнечі доби автори «Листування» спромоглися наповнити своє життя світлом ідеалу й високими духовними змістами свободи, любови, краси і творчості.

Тож звучить «Листування» глибоко достовірно, джерельно чисто, надхненно. Всупереч всьому – бо «смішно приплюсовувати себе до обставин» – зауважує, ніби між іншим, в одному з листів до Василя Стуса Євген Сверстюк.

Змаг за істинність свого життя проти не-життя був вочевидь свідомим вибором повсталих особистостей в Україні 60–80-х років. Так, Василь Стус у листі, що його цитує Євгенові Сверстюку Валерія Андрієвська, пише: «На грані відчаю не стою. А коли стою, то не задля відчаю. Задля межової ситуації – найбільш творчої».

Те, що один із головних авторів «Листування» Євген Сверстюк (Івонко, Веснянко, Лелека) волею долі поставлений в умови межових випробувань, а дружина – Валерія Андрієвська (Ліля, Лілянка,

Марійка, Велика мама) ділить з ним вибраний шлях і зусилля зберегти повноту й справжність життя, перебуваючи на території «великої зони», – масштабно збільшує картину духовного протистояння особистості цілій неправді світу.

Попри всю безвихідь і абсурд реалій, відчайдушні поривання двох «споріднених душ», яким пощастило зустрітися в безмежному світі, насичують дійство листовного перемовляння неопоясаною радістю, високими припливами світла, що його посиляють одне одному через запустіння, відстань і невідь. Відтак духовна, емоційна й інтелектуальна глибина листування природно й «зухвало» витворює із «перегуків» багатоплановий цілісний епістолярний роман, що висвічує також глибинні духовно-творчі змісти часу.

Листи Євгена Сверстюка (Івонка, Веснянка, Лелеки) і Валерії Андрієвської (Лілянки, Лілі, Марійки) ніби возводять невидимий міст, піднесений над розламами і невірою світу, який час від часу просяє кольорами веселки. Це те незриме – найдорожче, найвільніше, найістотніше, запитально-тривожне, сокровенне, що

вони приносять в листах, бандеролях, «листівчиках», на світлинах... І воно стає веселкою – символом єднання Людини і Неба.

«Все справжнє написано не для споріднених душ», – мовить Лілянці в одному з листів Євген Сверстюк.

Саме таким твором, сповненим високої справжності і відваги духовно-буттєвих шукань, бачиться тепер, на порозі нової епохи, «Листування» Євгена Сверстюка з Валерією Андрієвською, де невимушено перетинаються, перетікають одне в друге спогади, сповідь, мотиви міту, казки, відгуки на літературні й культурні події, філософські роздуми про сутність життя, і сама його конкретика зі складними ребусами долі, поезією, голосами рідних і друзів, неба і землі...

Цілий світ – як простір творчості і самоусвідомлення свободи. Навіть якщо ти лише пилинка «на вітрах часу», ти маєш шанс летіти, як пилинка самоусвідомлена, що несе в собі таємницю життя, – висновує, роздумуючи про фатум, Євген Сверстюк. В цьому ж ключі він пише Лілянці, що «на даному етапі нашого розвитку нам, мабуть, найліпше пасує форма сповіді».

Не випадково, видно, саме тоді – в лагері – він з винятковою увагою читає знакові книги документального жанру: «Дневники» Толстого, листи і щоденники Достоевського (серія «Литературное наследство»), «Сповідь» Гоголя, листи і щоденники Чехова, «Думки» Паскаля, «Тюремну сповідь» Оскара Вайльда... Ще й перекладає вибрані уривки українською для Лілянки, мовляв, яка то велика і необхідна школа життя.

Мотив спомину й сповіді в «Листуванні» дуже виразний і наскрізний, як молитва, як повертання до глибин власного єства. Він надає спілкуванню неповторної експресії та домежної відкритості. Адже все це писалось в непростих умовах, нерідко як дорогоцінна можливість висловити сокровенне, схопити мить осяяння, котра може й не повторитись, як здобування світла і досвіду зустрічі з невідомим, що раптом об'являється тобі в «простих речах».

На перший погляд може видатися дивним, що Євген Сверстюк, перебуваючи в ув'язненні, майже нічого не пише в листах про брутальну реальність лагерних буднів: карцер, голодівки. Лише скупі, з гумором, про конфісковані листи чи сторінки з них, про позбавлення побачення... Хіба вже в Багдарині, на засланні, коли «зафіксували записання на 3 хв.», а йому саме йшлося про дозвіл поїхати попрощатися з умираючою матір'ю, у нього виривається гірке зізнання: «Але в такому стані я живу роками...»

Наче новітній Сізіф, він воліє долати інерцію й тягар обставин, несучи свій камінь вгору – до світла. Тож наповнює листи справжнім: внутрішньою свободою, любов'ю, творчістю, радістю спілкування.

Попри те що майже весь дозволений ліміт листів Євген Сверстюк використовує так, щоб не втратити жодної можливості написати Лілянці і разом з тим – маленькій доні Віруні – Мачинці, в тих посланнях часто вміщує також листи й вітання матері, синові Андрію, рідним і друзям: Михайлині Коцюбинській, Оксані Мешко, Надії Світличній, Вірі Ткаченко, Іванові Бровку, Світлані Кириченко, Петрові Розумному, Олександрові і Олені Проскурам, Романові Корогодському, ув'язненим побратимам...

Лілянка пильно тримає цей зв'язок, пише про всіх, виконує листовні доручення. А листи Євгена Сверстюка читаються в колі друзів. Отож «Листування» – доволі багатолюдне, і в ньому присутній живий дух Києва.

Надзвичайно сутнісний акцент несе в «Листуванні» спілкування Євгена Сверстюка з матір'ю, яка самотньо в Сільці на Волині молилася за нього з повною самопопсятою – і була для нього втіленням Абсолюту.

В листах, у віршах Євгена Сверстюка, присвячених матері, в листах Валерії Андрієвської її образ – як міра справжності. З високим пієтетом сповіщає вона Івонку, що шукає для матері велику копію «Мадонни», радіючи – «це вже був би подарунок від Тебе».

«Не кожна людина буває на рівні своєї долі», – пише

Євген Сверстюк. Але вона, його мати, постає в «Листуванні» – в розмитому й непевному світі здевальвованих сутностей – саме на тому рівні, як герої античних трагедій. Жодні обставини й страждання не в силі зламати чи змінити її світлу сутність людини, її віру в святість добра.

Особливо вагоме й хвилююче значення обіймає також спілкування з сином Андрієм, що йому батько намагається допомогти в опануванні себе і долі.

Своєрідним епіцентром духовних шукань і камертоном справжності в структурі книги ніби зенацька стає особа маленької доні Віри – Мачинки – Мачка, до якої звернені найсвітліші сподівання і безмірна любов авторів «Листування».

Без розповіді про Мачинку не обходиться жоден лист ані Великої Мами, ані Тата Жені, який обов'язково додає окремо звернений лист до Мачка або ще й казку... А йому в конверті у відповідь приходить «листівчик», власний малюнок, хусточка, «вишита метеликом», а згодом і самостійно написані листи Віруні до Тата.

Мачинка обдаровує обох перлинками на кшталт прохання до Тата зустріти лисичку і прислати їй, щоб з лисичкою розмовляти й дружити. Або коли повернулися з побачення у Багдарині, Віруня оповідає мамі сон, як їй приснився тато, і каже: «Пробач, мамо, що ти мені не приснилася...»

Віруня-Мачинка в «Листуванні» є в суті тим прекрасним і беззахисним, вільним і несподіваним, «неправильним» і невідладним диктатором жодних схем, як саме життя, великим у своїй довірі й любові дивом і образом невідомого майбутнього. Вона є собою і нізачо не може цим поступитися, тримаючи своєю вільною присутністю напругу дійства листовного роману про драму людини, де гра життя і долі йде насправді та глибоко, а свобода особистості є основою передання заповітного ідеалу.

Дитя, що має успадкувати світ, звісно, будить неспокій і «страх прищепити дитині найгірші вади світу». Зате ж яке світіння! І яка актуалізація оновлення світу...

Іскриста виразність і неповторність образу волелюбної Мачинки в «Листуванні» завдячує, передусім, глибокому й просторово-об'ємному внутрішньому баченню мами Лілянки, яка всю ту гаму відчуттів: і радість, і непорозуміння з

малям, і відкриття, – «що аж тепер зрозуміла, яка то складна істота – жінка – в особі її трирічної дочки» (усміхаючись, коментує Євген Сверстюк) – змогла передати прозоро й любовно, наче очима світла.

Тож навіть така проста фраза в листі Валерії Андріївської: «Підемо в Гідропарк, щоб дитина пошурхотіла ногами по листю» – то вже ціла картина, простір, повнота відчуттів.

Це ж вона, Велика Мама, разом з Мачинкою і на музику буває ходить, і театралізовані вистави імпровізує з дітьми, і малює, і на ковзанах разом катаються і на лижах, де Віруня вразила її «страшними стрибками з трампліну»...

Чи оповідає Валерія Андріївська про нові віяння в футурології, зацікавлення філософією індуїзму, свою наукову доповідь в Інституті психології, наукову конференцію, присвячену семантичним проблемам штучного інтелекту, чи про хом'ячка, який живе в сухому акваріумі, про втому й непослух Мачинки, чи про художній музей в Лебедині, «серед пісків, тинів і калюж», що такий не в кожному обласному місті знайдеш, чи про дім-музей у Абрамцевому, в якому «було стільки духовного життя, що здається і досі там не таке повітря, як скрізь...» – її оповіді – немов живий фільм, де все освітлене внутрішнім зором шляхетної чутливої душі. Там є і дух історії, і атмосфера непевного часу, і туга за втраченим... Але понад тим все одно – світіння краси і певність великої цілості добра й досконалої правди.

Та навіть наліпки на одязі політв'язнів вона перетворює в своїй уяві відповідно до високої гідності чину борців за волю України: «Мені все сняться ваші прізвиська на куртках. І раптом згадала: так само ходять вчені на міжнародних конференціях. І у менедесь є значок з моїм прізвищем. Щоб можна було звертатись до людини індивідуально і поштиво, не зачіпаючи інших, – то мені й полегшало».

Євген Сверстюк вельми точно означив стиль листів Валерії Андріївської: «Знаєш, Ліляню, що літературний хист у Тебе не менший, ніж художній, і часом Ти досягаєш такої прозоро-експресивної форми, що межує з кращими зразками прозового жанру».

Листи Валерії Андріївської передусім вирізняє ясне й безпосереднє спря-

мування реального життя до ідеалу добра. Така в ній готовність і потреба «світити» (за словом Євгена Сверстюка), що вона переконує вже самою природністю своєї постави людини перед лицем великої правди.

В тому й виняткова сила трикнижжя «Листування», що його творці – реальні особистості, які змогли досягнути істини ідеалу – як духовну твердиню життя і не поступилися перед неправдою й оманами «світу цього».

Один з ключових образів у листах Євгена Сверстюка – Айсберг. «Що зберігає пам'ять? Те що й зберігала. Айсберг...» Те, що будить в

духовно-творчого й інтелектуального життя. В умовах ув'язнення і заслання він прискіпливо стежить за публікаціями в журналах: «Новый мир», «Иностранная литература», «Дніпро», «Наука и жизнь», в газетах «Літературна Україна», «Друг читача», «Літературная газета», «Книжное обозрение»... Просить присилати йому «новинки», зокрема вірші Ліни Костенко... Застановлюється на творчості Василя Симоненка, Артюра Рембо, Чеслава Мілоша...

Читає нові видання книг з філософії – твори Канта, «Феноменологію духа» Гегеля. Його увагу привертає документальна книга Карла Сендберга «Лінкольн»,

музичний аромат чи супровід часу без слів мовляє в «Листуванні» про відчуття трансцендентного начала буття.

Так само як небо, сонце, зорі, вітер, птахи, дерева, хмари..., над якими не владні жодні мури. Вони залишаються вільними і невинно приносять вісті про красу існування... Читаючи ці розмови з хмарами, небом і птахами, переказані в листах до Лілянки, ловимо в них дивом донесений нам хорал небесної благодаті.

Думки, голоси, відлуння подій – все це творить не лише своєрідний літопис, але й відкриває глибинну метафізику часу. Власне, ту реальність, яка завжди

людині «тугу до невідомого, іншого світу», пориває шукати й творити себе і світ, долати межі, відкривати нові обрії свободи.

Маленька Мачинка називає свого Тата, який пише їй листи з концтабору, веселим. На що він, зворушений, відповідає Лілянці: «Якщо дивитися через призму геніяльного, як Мачинка, – це правда. Коли ж сприймати на рівні буденної реальності, тоді сумний...»

Але «Казка про Веселика та його скрипку» Френсіс Браунел, перекладена ним для Мачинки з англійської, таки стверджує ту, геніяльно відчуту дитиною правду.

Фактично, за тим словом стоїть провідний мотив «Листування», як власне й цілої творчості Євгена Сверстюка, – долання полону інерційного існування за вбогою логікою матеріального детермінізму, – аби піднятися до справжності себе і світу.

Листи Євгена Сверстюка вражають насиченістю його

в особі якого він побачив взірць правителя, що «зумів реалізувати свою мудрість». Вивчає, перечитує все, що вдається знайти вартісного в бібліотеці для в'язнів, замовити через «Книгу – поштою» або на трапиту в «книжкових забігальніках», про які він оповідає з ніжністю, – вже на заслання.

Втім «книжний чоловік», як характеризує себе Євген Сверстюк, не просто читає, а відгукується в своїх есеїстичних листах на всі ті явища й колізії літературного процесу в Україні й Росії, осмислює їх значення вплині часу.

А ще ж музика – Бах, Моцарт, Бетховен... яких тоді, на щастя, можна було слухати по радіо. Музику, що переносила в інші виміри світу. Платівки... Зокрема, з Бартоком – в Багдарині – як чудо, придбане в місцевій крамниці.

Справді, 70-80-і роки досі пахнуть класичною музикою з платівок. І цей

робить виклик тобі (особистості) – твоїй свободі, твоїй волі до істини життя.

«Розуміти сьогодні, – зауважує Євген Сверстюк, – це бачити вихідні точки, які стануть формами завтрашнього дня».

Але відповідати на виклики часу, творити справжність буття здатні лише вільні, духовно насажені особистості. Акцент суворій правди в листах Євгена Сверстюка якраз і впливає з досягнення потворного фальшу совєтської доби, що руйнувала сам смисл життя людей і народів. Отже, листування, яке тривало у 70-і – початок 80-х – у пік репресій і переслідувань, – в суті своїй є частиною великого здвигу – духовного оновлення і пробудження Руху національного Опору в Україні, що започаткував новий час визволення самосвідомості силою духа горстки особистостей.

Раїса ЛИША

«Довга дорога до справжньої людини»

Закінчення.

Початок на стор. 10

«Ти – самореалізація», – мовить Євген Сверстюк собі чи нам, що стоїмо перед загадковим видінням нової історії. І свідомість цього зобов'язує – бути собою. Не дати поглинути себе хаосу й безглузду обивательства, не дати нести себе як тріску, а бути тим, хто знає правду й творить добро.

Ідеалізм Євгена Сверстюка тримається цієї максими будь-що-будь – як єдиного шляху до втілення істини в людське життя. Дарма що багато ще треба пройти, аби відкрилося, що «правда й краса – головне в людинознавстві; довга дорога до справжньої людини, яка шукає гармонії і сенсу життя».

Взагалі образ людини, смисл її приходу у світ, драма духу і прозріння істини ідеалу – це те, що невідступно присутнє в його думці.

В своїх шуканнях правдивого здійснення життя Євген Сверстюк звертається, як до першопочатку світу – до таємничих знаків долі, винесених з дитинства, з свого Сільця на Волині, де віра його батьків «була справжня, непохитна і чиста», і вже тоді його «дуже цікавила правда, навіть в рамках правил». Сільце у «Листуванні» – один з найвиразніших образів світу – символ справжності, джерело духу істини – з віковичною традицією людської гідності, «чесною працею на землі, з піснею і високим небом над головою».

Винесена з тієї традиції правда і привела Євгена Сверстюка до велетів духу – Гете, Канта, Байрона, Шевченка, Гоголя, Лесі Українки, Сковороди, Достоевського, Франка, Сервантеса, Кіплінга, Рільке, Екзюпері... Вони присутні в його листах і в усій творчості як ті, що завжди «близько» в доланні земної драми духу людини і світу.

Відтак у листах перетинаються багато голосів. Світіння думки виникає з самої атмосфери спілкування, навіть з мовчання, з прагнення повернутися до втраченого відчуття первісного... Коли в голосах неба й землі починає звучати не наче мова повернення, нагадуючи, що все можливо...

Листування несе в собі глибоку атмосферу дороги–шляху–долі і променистого обдарування. Не ви-

падково Євген Сверстюк у своєму великому листі про Гете називає його «дайним», даючим. Це повітря «вершин» – наближення до правди Абсолюту.

Це Кант, який «вчив ідеалізму». Вчив «...не дбати про речі, а дбати про честь і робити добро так, щоб ніхто не бачив. Понад усі цінності підносив Людину. Що це значить? Значить, що людина не сміє принижуватись і розмінюватись на дрібниці».

«А до Канта я повертаюсь, як до свого гнізда, і залишаюсь наодинці з собою – по той бік».

Немов жартуючи, Євген Сверстюк риторично запитує: «Про що я пишу? Про те що всі давно знають. Але одна річ – знати, а інша – читати про це в листі».

Безперечно, в листах все відчувається інакше... Адже листи обох героїв цього епістолярного роману є неповторним змагом любови за істинність життя, яка спасає. Сотворенням і наближенням до себе справжнього. Незбагненно, але шукання й сотворення себе як особистості неодмінно виявляється духовним наближенням до того, хто бачить тебе таким, яким ти є в найвищій своїй глибині, задля кого прагнеш звершити найсвятіше.

В одному з листів із лагера, переборюючи гнітючу реальність «зони», Євген Сверстюк пише Лілянці, що інколи йому здається – тільки в її листах, в її голосі він чує себе ще живим і таким, яким є насправді.

Характерно, що саме в роки ув'язнення і заслання написані знакові поетичні твори Євгена Сверстюка, присвячені великим особистостям, котрі привертали його увагу високим доланням земної драми людини: поеми «Франко», «Достоевський», «Гоголь», вірші «Сервантес», «То була дивовижна зоря» (про Шевченка) та багато інших.

Він перекладає «Орфея і Еврідику» Рільке, поезії Пастернака, Тютчева, Гете, Шіллера, Кіплінга, Лермонтова, Мюссе...

Чимало його листів є в суті цілісними шматками досконалої прози. Як приміром, спогад про великі старі липи в Пермі, на етапі в лагер, що задумливо-прекрасно квітли посеред того шарварку, і він «може з півгодини» стояв і дивився на

цвітіння лип – єдине, що було в тій картині «живим і справжнім». І вони викликали в його уяві інший образ – величезні липи, що їх бачив колись в Почаїві. Дереву і наче завмерлий у якомусь довгому чеканні провінційний Почаїв, де запам'ятався йому «сивий дідусь, що продавав вербові сопілки...». Образ, який повертає до реальності трансцендентного.

Власне всі твори в «Листуванні» – і поезія, і проза, й інші жанри – мислились як листи, як сокровенні вісті матері, донечці Вірі, друзям, але головню тій, кого він називає Весною, Дульсинеєю з Тобоссо, Ірраціональною Принцесою... Вона є стимулом творчості. В ній він бачить живе світло ідеалу.

З якою трепетною урочистістю – «ця річ мені надто близька» – надсилається Лілянці лист із фактично – в підтексті – присвяченим їй прекрасним перекладом «Орфея і Еврідики» Рільке. Вірш сприймається не як переклад, а як власний твір, зазначає у своїй відповіді захоплена досконалістю поезії Лілянка.

Взагалі переклади, як і власні вірші Євгена Сверстюка, набирають в контексті листування нового змісту, стають частиною реального дійства духовно творчих життєвих шукань. Наближенням до суті поклонання людини. Самобутньо правдивим відкриттям смислів любови, краси, свободи.

Саме така глибина світу звучить в листі до Лілянки, де Євген Сверстюк пише, що все життя відчував, «ще задовго до зустрічі, – наближення до духовної жінки, власне – до Тебе».

І знову:

«Є люди з печаттю справжності. Як Ти – найсправжніша з привидів мого життя».

«Тільки ця повнота і величність дали мені силу і право вийти за межі моїх понять, щоб стати обдарованим і кращим».

Такі зізнання в «Листуванні» – як одкровення, мить, коли людина чує себе вповні собою. Це той простір безмежної довіри, який стає найвищою свободою.

Без правдивої постави авторів «Листування», без такої висоти довіри й любови не з'явилася б у книзі атмосфера надхненно вільного глибоко творчого світу особистостей.

Очевидно також, що без Лілянки, яка вільно ділить з Івонком – Веснянком тернистий шлях долі й віру в Ідеал, яка ставить йому дивовижне за повнотою світовідчуття запитання: «Про що ти дізнався на землі?» – і стоїть на кону в театрі світу, якій він посилає переклад «Сікстинської Мадонни» Пастернака, і в тих словах видніє образ ідеалу: «З лицем тривожним, з мудрим Немовлям / Вона ступає по легких хмаринках...» – без такої сили переживань, без динаміки діалогу, без «перегуків», насичених духом свободи, напруженою високої правди життя не створився б цей унікальний епістолярний роман як річ внутрішньо цілісна й жива.

«Листування» природно склалося, як твір жанрово розкутий, розмаїтий, що водночас є і документом історії, і романом в листах, і багатомірним епосом часу, і філософією буття. В глибині його також діється міт про Сізіфа та про творення світу. Адже вони, автори «Листування», живуть відчуттям великих духовних перетворень, мислять масштабними образами мітів світобудови. Духовні смисли буття є для них насуцними.

Звідси – уважність до змісту промовленого слова. Особливо коли йдеться про духовні виміри правди і вільний вибір особистості.

Тож не випадково Валерія Андріївська заперечує слово «самозречення», коли йдеться про самовіддану дружину Достоевського: «Я не люблю слово самозречення. Те, що ти хочеш сказати, зараз треба називати іншим словом. Але звичайно, дуже хочу прочитати цю книжку. Та жінка, безумовно, знайшла себе, а не зреклася».

В тому ж власне й суть свободи, яку стверджують автори «Листування», – знайти себе, своє небесне призначення на Землі.

Питання вибору правдивого здійснення себе і світу, яке в усі часи так чи інакше виникає перед кожною людиною, у листуванні Валерії Андріївської і Євгена Сверстюка, їхніх рідних та друзів є ключовим, найвизначальнішим у драмі існування.

В шуканні відповіді на вічні питання особливо близьким Євгенові Сверстюку бачиться Іван Франко. «Діапазон, глибина Франка – нечувана розкіш... Яку вжиткову мірку «щастя і легкості» можна прикласти до автора – «вічного революціонера», який перебуває на хвилі досить умовно...» – пише він і цитує Лілянці слова Франка – як істину, вистраждану вже і ним самим:

*Та над усе ціню я ту
Малую мірку мук і болю,
Котрі прийняв я сам
За правду, за добро,
за волю...*

Саме про Івана Франка говорить Євген Сверстюк як про того, хто створив чинном свого життя «неповторний храм особистості».

Франко постає в «Листуванні», і зокрема в поемі Євгена Сверстюка, одним із найсвітліших звершників, що вийшов переможцем у земній долі людини.

Оповідуючи в листі про вечір, присвячений Франкові, в Інституті психології, Валерія Андріївська зауважує, що доповідач акцентував страждання, злидні... І висловлює своє зовсім інакше бачення: «Але ж ще є той, мабуть, постійний стан, який йде від свободи духу, думки, який робить тебе паном у кожній ситуації...»

«Паном» – це, очевидно, вірним правді. Попри все, адже кожна мить життя нікуди не зникає, залишається жити в нас і визначати нашу суть і міру справжності, – засвідчує Той, хто витримав повну чашу випробувань.

Нині, вкотре в українській історії, ми стоїмо перед вибором майбутнього. Від кожного залежить, щоб доба, як пише Євген Сверстюк, знову не вийшла «порожня», щоб не вийняла була з неї головне, «те, що було прапором всіх повстань» – віру і волю особистості.

Про це говорить, застерігає, надихає «Листування» Євгена Сверстюка і Валерії Андріївської. «Попереджений, – каже Євген Сверстюк, – заздалегідь озброєний!»

«Довга дорога до справжньої людини». Але це шлях, який визволяє.

Сполохи думки

Про Героїв нашого часу

Святитель Микола СЕРБСЬКИЙ

*Будь сильний та відважний.
Не бійся й не лякайся,
бо з тобою Господь, Бог твій,
в усьому, де ти будеш ходити.
(Нав 1: 9).*

*Господь – моє світло й спасіння моє,
кого буду боятись?
Господь – твердиня мого життя,
кого буду лякатись?
(Пс 26: 1).*

Чи є в наш час герої, чи всі вони належать виключно минулому? Це питання, друзі мої, щоразу хвилює нас, коли ми кидаємо погляд на велику юрбу людей, зайнятих дріб'язковими турботами, які підігріваються дріб'язковими пристрастями. Невже виключне право на героїв належить минулому, а нашому часу залишається задовольнятися лише зібранням звичайних, посередніх людей? Чому треба було, щоб спочатку в світ прийшли всі великі, а після них – всі малі, спочатку – всі сильні, а потім – всі слабкі, спочатку всі світлі і щасливі, а після них – всі похмурі і нещасні? Може, природа вже втомилася народжувати і бажає відпочити? Всьому свій час, як сказав Еклезіяст, час народжуватися, час помирати, час садити і час виривати посаджене, час руйнувати і час будувати. Можливо, так само і з героями? Настає час героїв, і вони височіють, як корабельні сосни, а минає час героїв, і на зміну їм приходять ті, кого ледь розрізниш в невисокому просі.

Такі думки охоплюють нас, коли ми ходимо ярмарком людського життя і бачимо простих людей з їхніми життєвими труднощами і страхом смерті, з тим, що для них цінне, на що вони скаржаться, як роблено посміхаються і удавано плачуть. Подібні думки охоплюють нас і тоді, коли ми розмірковуємо про себе і порівнюємо себе з героями, що жили до нас і надавали честь землі, в поросі якої ми, теперішні, ледь помітні, і вигукуємо гірко: «Благо тим, що жили до нас! Вони були героями, гідними поваги. А ми гідні лише презирства!» [...]

Минулому належить та класична молодь, яка вміла бути юною і яка провадила молоді роки, змагаючись в героїстві і доблесті. На місце цієї молоді сьогодні прийшло роздратоване та істеричне молоде покоління, яке в десять років схильне до пороку, в шістнадцять уже заперечує минуле, в сімнадцять заперечує і сучасність, в вісімнадцять відчуває себе дозрілим і постарілим, в дев'ятнадцять здатне на вбивство, а в двадцять два здійснює самогубство.

Минулому належать ті надхненні прихильники християнства, які своїми життями, самопожертвою і геройськими смертями надали нашій вірі її історичне значення. А сучасність демонструє вже не носіїв християнських ідеалів, а лише якихось нікчем, які ні в яку іншу епоху не зробили б честь цій піднесеній вірі і, зрозуміло, не створили б їй того авторитету, який вона отримала в історії. [...]

Все, що в минулому становило основу суспільного ладу і суспільного життя, розхитане і знецінене. Колісь існували поняття, які ніхто не

смів обговорювати, – тепер цього немає. Колись у кожного були або мали бути авторитети – сьогодні цього немає. Був час, коли навіть безумцям не могло прийти в голову, що віра, мораль, армія – непотрібні поняття. А сьогодні так думають і ті, хто зовсім не божевільний. Колись суспільне життя ґрунтувалося на святості шлюбу і домашньому вихованні дітей. Сьогодні шлюб позбувся святості і перетворився в хмільну оргію, а все домашнє виховання звелось лише до того, щоб дітей нагодувати, одягнути і відправити в школу. Був час, коли державна політика довіряла школі виховання громадян, надхнених і сильних духом, а сьогодні школи перестали бути центрами виховання. Діти виховують себе самі, не отримуючи допомоги від родини і школи. Сім'я тільки годує й одягає, школа тільки наповнює знаннями, іншими словами, сім'я набиває живіт, а школа – голову. Серце дітям не наповнює ніхто, хіба що вони самі та вулиця. [...]

Розмірковуючи так про минуле та сьогодні, ми доходимо висновку, що життя мало цінність тільки в минулому, що тільки тоді воно було значним і прекрасним, а сьогодні це лише бліда подоба того життя. І часто такий висновок доводить нас до відчаю. Ми починаємо скаржитися на життя, гірко жалкуючи, що нам дісталася така епоха. Ми починаємо шкодувати, що предкам нашим життя приділило важливу роль, а нам доручило смішну, тому що предків наших воно обрало бути героями, а нас записало в комедіянти. І ми починаємо соромитися того, яку смішну комедію грає з нами життя, змушуючи і нас брати участь в ній, і починаємо ненавидіти життя, а свою ненависть до життя увінчуємо ненавистю до самих себе, поки ненависть до себе не завершимо самогубством.

Однак серед нас завжди знайдеться хтось, хто не погодиться з нашим висновком. Така людина випереджає нас на крок. Коли ми заблукали в лісі, довго і безуспішно шукаючи дорогу, падаємо від втоми і в розпачі чекаємо смерті, не здогадуючись, що залишилося зробити всього лише один – останній – крок, щоб вийти на дорогу, тільки один з нас робить його. Така людина і є герой нашого часу.

Він розмірковує так. Минуле життя і життя теперішнє нероздільні. І те, й інше життя, – і минуле, і сьогодні, – у одного Володаря, який все обіймає однією думкою і оживляє однією любов'ю, тому що не творив минулі покоління любов'ю, а нинішнє – ненавистю. А що створене Божим Промислом і Божою любов'ю, які ніколи не слабшають, завжди величне і чудове. Отже, і нинішній час має бути величний і чудовий. [...]

Герой нашого часу є благодійник. Багато хто творить малі добрі справи і жертвують від достатку свого скільки їм під силу. А герой творить великі добрі справи і жертвує, якщо потрібно, всім до останнього. Багато дають малу лепту і завжди запитують: «Хто нам подякує за це?» Герою таке ніколи і на думку не спаде.

Він ніколи не шкодує робити добро, навіть тоді, коли йому за добро відплачують злом. Він вірить, що добро ніколи не залишається ненагородженим, а зло – безкарним, хоча нагорода і покарання, по правді кажучи, можуть запізнитися, – інакше світ перестав би існувати. Герой проник в цю таємницю, а тому, коли чинить добро, ніколи не питає: «Хто мені скаже за це дякую?» – як питає звичайна людина.

Герою нашого часу не можна не вірити в Бога і в ідеали, і в свою епоху, і в усе людство, і в свій народ, і в себе самого. Якщо він похмуро сприймає життя, то він сліпий поводити сліпих. Герой – поводити тих, хто бачить гірше, тому він має передбачати, куди веде нас наш час, він повинен вміти заглянути в таємниці історії, відчинити ворота майбутнього. Якщо він не бачить нічого, крім хаосу, розбещеності, осквернення святинь, заперечення і руйнування всього того, що повинне бути непохитним, він ще не вповні поводити. Наш час має свої виразки, це правда, але й організм людства став сьогодні набагато сильнішим і він у змозі витерпіти цей біль.

Духовно просвітлений герой здатен вимолити у Бога здоровий дух покоління нащадків у своєму народі і духовно здорове життя. Герой стоїчно підтримує все здорове і добре в житті свого народу. А якщо Герою судилося загинути, його смерть теж послужить перемозі ідеалів, за які він віддавав життя.

Герой благодіє тим, хто живе в страху, бо своїм прикладом вселяє хоробрість в їхні серця.

Герой благодіє сиротам: він їм батько.

Герой благодіє заблудлим: він повертає їх на шлях істинний.

Герой благодіє слабким і хворим, грішним і зневаженим, вселяючи впевненість, що й вони в цьому світі є в милості Божій.

Герой – благодійник свого народу. Він вірить, що коли навіть всього себе принесе йому в жертву, це не може бути намарно.

Герой – благодійник для всього людства, бо вірить, що людство у Бога – єдине тіло і єдина душа, а отже, і його самого тіло й душа є частиною того великого живого цілого, в якому ніхто не зникає безвісти, як жодна крапля в круговерті води, будь то струмок або океан.

Але у героя нашого часу героїзм виявляється насамперед у стосунку до самого себе. Герой досягає спершу повної влади над собою, смиренням і облагородженням своєї натури, а вже потім переносить це бачення і на інших. Нешляхетна людина марно буде голосити про благородство. Її слова залишаться порожнім звуком, хоч і втішним для слуху.

Герой не говорить про світло – від сам випромінює світло.

Герой не сурмить про те, що збирається зробити – він робить. Нікчемні та пусті люди (яких більшість на світі) стоять біля нього, склавши руки, і критикують його роботу, але героя мало хвилює їхня критика, бо він знає цінну свою працю, і тому працює і мовчить.

Коли хтось тоне, одні стоять на березі й гадають, хто ж прийде на допомогу потопляючому. Герой не чекає – стрибає в воду й рятує.

Герой – оптиміст, а зберігати оптимізм у нашому житті найважче. Здебільше люди дивляться на життя песимістично. У багатьох не залишилося ні віри в добро світу, ні надії на кращий час, ні любові до людей, ні довіри. Із сотні людей, зустрінutih за день, рідко знайдеться навіть одна, котра дивиться на сучасне життя з оптимізмом. Люди сумують, нарікають, ворогують з Богом і з ближніми. Песимізм і мізантропія загрожують людині. І тільки герой протистоїть їм, бо його береже віра в Творця, Який веде всіх до перемоги добра. Його віра породжує довіру до життя. Тому герой приймає від життя з довірою все, що приносить йому доля, будь то радість або страждання, розрада чи біль.

Але де, запитаєте ви, знайти такого героя в наш час? Покажіть нам, де він? Я не зможу його вам показати, бо його не можна побачити зблизька. Років через сорок – п'ятдесят всі ми помremo і займемо свої місця в музеї минулого, мовчазно слухаючи суд нащадків. А вони зі своєї далекої далечини й побачать серед нас саме героїчних особистостей, не помічаючи всіх інших.

Але якщо нам не вдається побачити героя серед таких самих, як ми, герой шукає в собі героя, бо він сильніший духом, серце його гарячіше, віра і надія міцніші. У нього більше витримки і терпачості, ідеали означають для нього все. Він і в долині плачу нашого життя не втрачає оптимізму, він і на кладовищі, в оточенні кісток, каже: «І тут теж нива Бога живого».

На ваше запитання, де є герой нашого часу, я так відповім вам, дорогі брати. Загляньте в себе, може, герой – в кожному з вас. Адже ніхто не знає себе краще, ніж він сам.

Героєм виявиться той з нас, хто глибоко та радісно відчує ритм руху сучасного життя.

Герой нашого часу – той, кому наука розкриває очі, кого вона радує, кому зміцнює надію і підносить серце.

Героєм виявляється той, хто жертвує собою заради щастя своїх дітей, своєї країни, всього людства.

Герой вміє терпіти, не поступаючись ні вірою в Бога, ні надією на світлі дні, ні любов'ю до життя.

Герой встає о п'ятій ранку, цілує дітей, вкриває ковдрою, щоб їм було тепліше, напівтемними вулицями поспішає на свою щоденну працю, і не проміне поглянути на зоряне небо і промовити: «О Господи, бачиш, я несу свій хрест, який Ти мені визначив, – і мені не важко».

Та жінка буде героїнею, яка скаже собі: «Від того, який у мене син, залежить щастя мого народу, а який мій син, залежить від того, яка я. Значить, щастя мого народу залежить від мене».

Достатньо, якщо ви, друзі мої, знайдете в собі героїства хоча б з гірчичне зерно. Поставте поруч ще одне – зернятко віри, і ви зможете зрушити гори!

Світлана ЧОРНА

ПЕРЕСОПНИЦЬКА ЄВАНГЕЛІЯ: Від гетьмана Мазепи до президентів незалежної держави

Кандидат історичних наук Ольга Степченко –
головна хранителька манускрипту.

Фото Георгія ЛУК'ЯНЧУКА

З 1991 року президенти України присягають на вірність народові й державі на Пересопницькій Євангелії. Традицію публічної присяги очільниками держави на Святому Писанні намагався започаткувати ще гетьман Пилип Орлик, який вніс текст клятви до своєї Конституції 1710 року. І лише зі здобуттям незалежності Україною перший її Президент Леонід Кравчук, а за ним й інші обранці, поклавши руку на манускрипт, змогли проголосити: «Зобов'язуюсь усіма своїми справами боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу, обстоювати права і свободи громадян, додержуватися Конституції України і законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників, підносити авторитет України у світі».

Пересопницьку Євангелію, що нині є важливим атрибутом церемонії інавгурації Президентів України, розпочали писати 15 серпня 1556-го у Двірецькому монастирі князів Заславських при церкві Святої Трійці на Волині. Того року вдалося укласти Євангелію від Матвія і першу половину Євангелії від Марка, після чого роботу припинили і відновили вже в іншій обителі – при церкві Різдва Богородиці у Пересопниці, що згадується в літописах з 1149 року як одне з найважливіших міст Київської Русі. Тут було дописано Євангелії від Марка, Луки й Йоана, Місяцеслов та Післямову. Від назви містечка й назва манускрипту – Пересопницька Євангелія, яка стала духовним оберегом нашої держави й найголовнішою книгою України.

За історичною вагою рукопис, який деякі науковці називають Двірецько-Пересопницьким, можна прирівняти до Реймської Євангелії – іншої визначної пам'ятки українського книгописання першої половини XI ст. Нині один з найдавніших вітчизняних манускриптів з бібліотеки Ярослава Мудрого належить Франції. Донька київського князя Анна Ярославівна, виходячи заміж за короля Генріха I, у своєму посагу привезла на береги Сени коштовну Євангелію, написану старослов'янською мовою. На ній вона присягала під час шлюбної церемонії в Реймському соборі. Починаючи з Генріха I, від 1027 року, Реймс стає постійним місцем коронації французьких монархів, які аж до Людовика XIV, вступаючи на престол, клялися на Біблії з Києва.

Книга «створювалася для людини і Бога, для їхнього спілкування»

Робота над рукописом, який замовила і фінансувала княгиня Анастасія Юріївна (Жеславська) Заславська, була кропіткою. Можна тільки уявити як зранку, помолитись, чернець щодня старанно на пергаменті виписував пізнім уставом (писав чорним чорнилом і циноброю – червоною фарбою) літеру за літерою.

На думку дослідників, Євангелію було перекладено з церковнослов'янської болгарської редакції на староукраїнську писемну «мову руську, читачу милу» архимандритом Пересопницького Пречистенського монастиря Григорієм, який диктував текст ченцю-каліграфісту Михайлу Василевичу, сину протопопа із Сянока на Галичині.

Перепишування й оздоблення Святого Письма доручалося найкращим каліграфістам і художни-

кам. За православною рукописною традицією зберігалася їхня анонімність, авторство майстрів ніколи не вказувалося – відмова від індивідуальності свідчила про глибоку віру й жертвовність укладачів. Утім, інформацію про те коли, де й завдяки кому була створена Пересопницька Євангелія, можна знайти на останній сторінці книги.

Переклад Євангелії, що налічує 482 пергаментні аркуші, або ж 964 сторінки, нині визнають ключовим у становленні української літературної мови. Найближче до народної мови перекладено Євангелії від Йоана та від Луки. У тексті є польські та чеські запозичення, що свідчать про знання цих мов, як і латини, перекладачем.

– Від самого початку створення Євангелії ця книга мала стати основою для читання, освіти і виховання, – зазначає в. о. директора Інституту рукописів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, кандидат історичних наук Ольга Степченко.

– Власне так воно й сталося. Одразу після написання книги її почали використовувати в Заславському православному монастирі. Останній запис у монастирському інвентарі Пересопниці датується 1600 роком. Ймовірно, Євангелія там зберігалася до 1630-го, коли обитель разом з усім майном та земельними угіддями перейшла у володіння єзуїтів.

Наступна згадка про фоліант пов'язана з іменем мецената, ктитора і будівничого багатьох храмів і монастирів гетьмана Мазепи.

– Завдяки запису на 2–7 аркушах рукопису ми дізнаємося, що Пересопницька Євангелія певний час була в Івана Мазепи й у 1701 році він її подарував Переяславському катедральному собору, який сам

збудував, – продовжує Ольга Степченко. – Як рукопис потрапив до гетьмана – невідомо. Існує версія, що коли Мазепа перебував на Волині, йому манускрипт могли подарувати козаки.

Євангелією постійно користувалися під час служби в Переяславському соборі.

– Коли ж українська церква остаточно підпала під п'яту російського Синоду і на переяславську катедрі почали призначати єпископів-росіян, Святе Письмо українського «друку», як непотрібне для богослужіння, було передано до бібліотеки Переяславської семінарії, – каже Ольга Степченко. – У 1837 році на рукописну книгу звернув увагу історик, фольклорист, член-кореспондент Петербурзької академії наук (родом з Лохвицького повіту Полтавської губернії) Осип Бодяньський і увів її в науковий обіг. У 1862-му Переяславську семінарію перевели до Полтави, сюди ж перевезли і Пересопницьку Євангелію.

Про те що книгою користувалися протягом століть, свідчать кілька фактів: у різних місцях рукопису є позначки кількома мовами, що належать до різних епох, а її палітурку довелося міняти двічі чи тричі. На перших сторінках фоліанту зберігся дарчий напис українською мовою про передачу Євангелії Переяславському єпископові гетьманом Мазепою, який зробив для манускрипту нову оправу, оздоблену дорогоцінним камінням.

– У 1873 році один з полтавських архиєреїв показав фоліант тодішньому міністру народної освіти і обер-прокурору Священного Синоду графу Толстому, який забрав книгу і подарував її князю Петрові Георгієвичу, принцу Ольденбургському. Але в 1887-му її повернено в бібліотеку Полтавської духовної

семінарії вдовою князя, – розповідає Ольга Степченко.

Згодом книгу передали до музею Полтавщини (пізніше – краєзнавчий музей), де вона зберігалася до Другої світової війни. У 1941 році частину музейних колекцій з Полтави евакуювали до Уфи та Тюмені – вивозили найцінніше і те, що можна було швидко спакувати. І хоч у списку спакованих речей Пересопницької Євангелії не було, хтось зі співробітників музею поклав її до ящика з порцеляною. Усе, що вдалося завантажити у вагони, тодішній завгосп музею вивіз до Уфи. Після війни рукопис повернувся не до Полтави, а в Київ, у фонди Києво-Печерського історико-культурного заповідника. 24 грудня 1948 року рукопис передали на постійне зберігання в Державну публічну бібліотеку АН УРСР – нині НБУВ.

Мініатюри малювалися по сусальному золоту

Пересопницька Євангелія й досі привертає увагу дослідників. Понад 30 років вивчала манускрипт Інна Чепіга, що уклала лексичний словник, в якому такі звичні для нас слова як когут, зілля, житниця, день, завтра тощо.

– Із відомих сьогодні манускриптів лише Пересопницька Євангелія залишила нам власне переклад старослов'янської мови на українську книжну, – наголошує генеральний директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, член-кореспондент НАНУ Любов Дубровіна. – Уже після неї з'являються інші рукописи, які нині фігурують як переклади Святого Письма. Найближчою за текстом та оформленням до Пересопницької

Закінчення на стор. 16

Струмінь духу

Юрій НАГУЛКО

20 років у Рубанівському!

Ювілей – річ умовна, але важлива! Блаженні ми вже тому, що нам пощастило жити в Україні у добу докорінних змін, що були виборені, виплекані, вимолені, вистраждані багатьма поколіннями українців.

...1030 років Хрещення Руси-України – акт найважливішого духовного і політичного смислу. Його значення неможливо окремо розділяти на те або на те, бо політика без духовної складової перетворюється на «брудну справу», а духовне без соціального служіння – у «благочестиву риторіку», яку апостол Павло назвав «мідною брязкіткою».

Прийняти християнство на державному рівні у ті далекі часи було те ж саме, що в наш час – підписати «Права людини» (Гельсінські угоди) – тобто визнати загальнолюдські підмури життя і увійти у світову родину держав на рівних.

...75 років тому у козацькому лоцманському селі Широке за часів Другої світової війни народився хлопчик, який ще школярем мовився за розвал СССР і якому судилося стати сучасним провідним священиком Василем Пишним (колись старенька схиґумена Севастяна при знайомстві запитала у юного Василя: «Великий?», маючи на увазі свт. Василія Великого, покровителя Василів. «Ні, Пишний!» – твердо відповів хлопчик Василько. Матушка посміхнулась).

...20 років тому, на Яблучний Спас, повернувшись з Сибіру в рідну Україну, приїхав отець Василь в загадкове, невідоме село Рубанівське. Довго блукав навмання, шукаючи таке село, питав у перехожих, але ніхто не знав і не чув такої назви. Нарешті, вдалось випитати, що село Рубанівське по-колгоспному називається «Друге» (повністю – «Друге відділення» в «Авангарді»). Ось і знайшов! Пустир на березі ставка, на якому сиротливо стояла церква... Стемніло. Ночувати довелося на вулиці. Вранці з'явилися дві

жінки, відрекомендувались, старенька – староста Ксенія Іванівна і молодша – казначей Марина Андріївна. Та й ми вже були давно готові до служби. Разом помолились, освятили трое яблук на столику посеред храму. Присіли.

– А у нас грошей ні копійки, – раптом заявила Ксенія Іванівна.

Отець Василь зітхнув і каже:

– Ну що ж, три роки будемо молитись, а там і будуватись почнемо.

Жінки якось недовіркою подивилися на батюшку.

– Та яке там будуватись! – каже Марина, – зовсім перестали люди до церкви

ходити. Кінці з кінцями не можемо звести. Побілувати чи помити підлогу – і на те грошей нема.

– А через три роки будуть, – відповідає отець Василь.

– Ваші б слова та до Бога! – каже Ксенія...

Разом з о. Василем із Сибіру в Україну приїхав і Володя Дерев'янка. Якраз тоді Україною ширилась чутка, що треба тікати в Сибір тим, хто шукає спасіння. А о. Василь і каже: «Та ви що, ми ж тільки-но звідти! Спасіння – в Україні!» Тепер Володя Дерев'янка – мудрий священик отець Володимир, якого люблять всі парафіяни.

...Невдовзі в Рубанівському з'явився і Паша Тепін. Тепер і він уже священик – радісний отець Павло, якого теж полюбили парафіяни.

...Минуло 20 років! Ми пам'ятаємо, як все починалося!...

Тепер топонім «Рубанівське» на слуху у багатьох в Україні і за її межами, і став символом Воскресаючої України.

Отак і служимо-дружимо. Слава Богу! І Божим людям!

З парафіяльних примов цього року:

– Скажи мені три головних слова.

– **Томос – отець Василь – Рубанівське!**

* * *

Саме Храм... Саме сьогодні... Озираючись круг себе... І пірнаючи в глибини власного серця... Силується збагнути сенси буття... Розгледіти віхи земних путівців... І своє призначення на тих вщент розбитих дорогах світу... Призначення, що накреслене ясно і чітко на мапі твоєї душі... Завше і скрізь є чомусь, наче природний, спротив тому невідворотному... Є вибір власного майбуття шляхом обрання власної дії саме зараз... В цю хвилину... В цій ситуації... Вибір щомиті... В ритмі коливаних невидимого метронома історії... Нескінченно... До скону... До зміни однієї реальності на іншу... Яку ми часто заперечуємо власним буттям... Ніби бимо за власною тінню, наперед знаючи, що наздогнати її нам ніколи не вдасться... Та й навіщо нам власна тінь, коли наша духовна суть нами ще не розгадана... Але ми вперто продовжуємо оманювати себе душевно... Приймаючи грубу реальність доквіля за єдино існуючу сутність кінечності... За якою завше... і ми це знаємо, попри власні заперечення... ховається незнана Вічність... Чи можна торгувати святим... Брати гроші за святиню... І де та невидима грань... що ділить людей на конфесії... Не політична демонстрація приналежності... А грань... Між вірою когось... І моєю вірою... Площини, де ритуал не громадиться над духом і істиною... Пристрасті людини над безпристрасністю Творця... Домінанта повзучості над безкраєм крилатості... Саме Храм... Саме сьогодні... І не де інде... А в серці...

На світлині (зліва направо): о. Володимир Дерев'янка, о. Василь Пишний, о. Павло Тепін із парафіянами Свято-Покровського храму с. Рубанівське

Світлана ЧОРНА

Пересопницька Євангелія...

Закінчення. Початок на стор. 14

Євангелії була Волинська Євангелія 1571 року, що наприкінці XIX століття належала члену Розпорядчого комітету Волинського церковно-археологічного товариства протоієрею Миколі Трипольському, однак доля книги після Першої світової та революції невідома. Вважається, що ця книга була списком із Пересопницької Євангелії.

На думку мистецтвознавця, художника-іконописця Лева Скопа, не меншу культурну цінність має художнє оформлення пам'ятки. Зображення чотирьох євангелистів на початку кожної з чотирьох книг Євангелії та орнаменти зі стилізованих рослинних мотивів, якими прикрашено початкові сторінки текстів, є пречудовим прикладом ренесансного стилю в українському образотворчому мистецтві XVI ст. Упродовж багаторічних досліджень чи не найбільш інтригуючим було питання авторства художнього оформлення рукопису, яке, як зазначає Ольга Степченко, перегукується з українською вишивкою – і за кольорами, чорним і червоним, і за орнаментом.

– Манускрипт – це чотири Євангелії, кожній з яких передують покажчик глав та передмова, – каже історик. – Текст книги поділено на глави, кожна починається з короткого змісту викладу цієї глави, вписаного у рамку. Пам'ятку прикрашають чотири майстерно виконані мініатюри євангелистів. Кожна з мініатюр намальована на суцільному золотому тлі різнокольоровими фарбами. Усі ці малюнки прикрашені рамками з рослинним орнаментом.

Тривалий час ім'я майстра, автора мініатюр, залишалося невідомим. Встановив його художник із Дрогобича, нині відомий волонтер, який малює святі образи і передає їх на передову бійцям, Лев Скоп. Чималий досвід роботи реставратором ікон у музеї «Дрогобиччина» допоміг йому вивчити авторський

почерк різних художників і точніше датувати ікони. З-поміж багатьох робіт реставратор вирізняв стиль одного з найкращих українських ренесансних художників того часу – Федуска із Самбора. З Федускових творів Лев Скоп реставрував ікони «Параскева П'ятниця» та «Страсті Господні» з дрогобицьких храмів.

Митець зазначає, що Самбірська школа іконопису діяла в другій половині XVI ст. і обслуговувала Перемиську єпархію. Ще в 1390 році місту було надано Магдебурзьке право. Тут у 1558-му почали будувати муровану руську церкву, при якій з'явилися церковні ремісничі братства, а при резиденції Перемиського єпископа діяв малярський осередок. З архівних джерел, крім Федуска, відомі ще четверо художників, творчість яких пов'язана з Самбірською малярською школою, – Герман, Якуб Лещинський, Іван з Нового Самбора та Ян із Самбора. Жоден з них не підписував своїх робіт, лише Федуско на храмовій іконі «Благовіщення» для однойменної церкви села Іваничів залишив єдиний відомий нам автограф, наголошує Лев Скоп. Окрім цієї ікони, йому належить і багато інших творів – іконостаси для церков Святого Духа в Потеличі, Успіння Богородиці в Наконечному, Різдва Христового в Жовкві, Собору Йоакима та Анни в Станілі, церкви Святої Трійці в Дрогобичі.

Час не зберіг дату народження та смерті, генеалогію митця. Відомо лише, що він був записаний у 1568 році в метричні документи як мешканець Самбора. Ймовірно, очолював малярську майстерню. Авторському почерку Федуска властива витонченість і чітка контурна лінія, високопрофесійний рисунок, гармонійність композиційних та колористичних співвідношень. Його мініатюри виконані з високою професійною майстерністю на рівні тогочасного європейського мистецтва, але зі збережен-

ням національного кольориту. Як наголошує Лев Скоп, вони наслідують високий мистецький рівень давніших рукописних пам'яток XII-XIV ст., таких, як Київський псалтир 1397 року, Лавришівська Євангелія середини XIV ст., що свідчить про глибоку обізнаність Федуска з мистецьким оздобленням давніх українських книг.

До манускрипту – з благоговінням

Нині манускрипт, який Іван Франко називав одним із перших взірцевих прикладів літературного перекладу на тогочасну українську побутову мову, а дослідник Олександр Грузинський – перлиною книжкового мистецтва, перебуває в одній з кімнат сховища Інституту рукописів з відповідним температурно-вологісним режимом у спеціально виготовленій ще в 1948 році скриньці та в спеціальному сейфі. Ймовірно, раніше оправа книги була прикрашена накладними металевими золотарськими виробами, інкрустованими коштовним камінням та слоновою кісткою, але вона не збереглася. Нині рукопис оправлено в дубові дошки, обтягнуті зеленим оксамитом, вже досить потертим.

І хоч ця палітурка непоказна, коли Ольга Степченко дістала Євангелію зі скриньки і розгорнула його, важко було повірити, що книзі більш як 450 років – малюнки на золотому тлі яскраві (навіть під мікроскопом не виявлено їх обсіпання), не втратило кольору і чорноту.

Чудово збережений рукопис не ховають за сімома замками – його оригінал можна побачити на виставках чи в самому Інституті рукописів. Для ознайомлення з книгою – політичним символом нації – проводять екскурсії для школярів та студентів. Ольга Степченко розповідає, що нещодавно в Інституті побувала делегація службовців з Хмельниччини. Люди не просто з благоговінням розглядали Євангелію, а й щиро молилися перед нею.

Мініатюра Євангелист Лука, Пересопницька Євангелія, 1556–1561 роки

ПОДЯКА ДОБРОЧИНЦЯМ

Від редакції та усіх читачів газети «Наша віра» складаємо щиро подяку благодійникам, котрі своїми внесками посприяли випуску цього числа: отцю Василю Пишному і парафіянам церкви Святої Покрови с. Рубанівське на Січеславщині, Євгену Захарову, Антіну Коломійцю, Тамарі і Сергію Огданським, Олександру Бізінському, Галині Костюк.

Уточнюємо:

В минулому числі № 1–2 на стор. 5 і 16 замість Володимир Литвин треба читати Юрій Литвин. Щиро перепрошуємо читачів за допущені прикрі помилки.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
ГАЗЕТУ

У будь-якому поштовому відділенні можна передплатити газету «Наша віра» з кожного наступного місяця, індекс **61671**.

Вартість передплати газети на 1 місяць – 8.77 грн., на 3 місяці – 26.61 грн., на 6 місяців – 53.22 грн., на 12 місяців – 106.44 грн.

Шукайте у «Каталозі видань України» 54 сторінку.

Передплатіть газету собі та подаруйте передплату друзям.

Засновник
і видавець –
колектив
Редакції газети

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР
Раїса ЛИША

ДИРЕКТОР
Орина СОКУЛЬСЬКА

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ: Раїса ЛИША, Олександр ТКАЧУК,
Олесь ШЕВЧЕНКО, Василь ОВСІЄНКО,
о. Іван РИБАРУК, Олександр СУГОНЯКО, Тарас ЧОРНОКОЖА

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР-ОРГАНІЗАТОР: Ольга КАВУН
Комп'ютерна робота: Олени НУЖНОЇ

Адреса редакції: Київ, вул. Межигірська, 21, 04071

Для листів: Редакція газети «Наша віра», прізвище й ім'я одержувача,
а/с № 283, Головошта, Київ, 01001.

E-mail: nashavira@ukr.net; http://nashavira.in.ua/

http://www.nashavira.ukrlife.org

Телефон-факс: 425-68-06

Наш розрахунковий рахунок: 26002300175421, МФО 322669 в ОЩАДБАНКУ
Ідентиф. код №22893760

Підписано до друку 12 липня 2019 р.